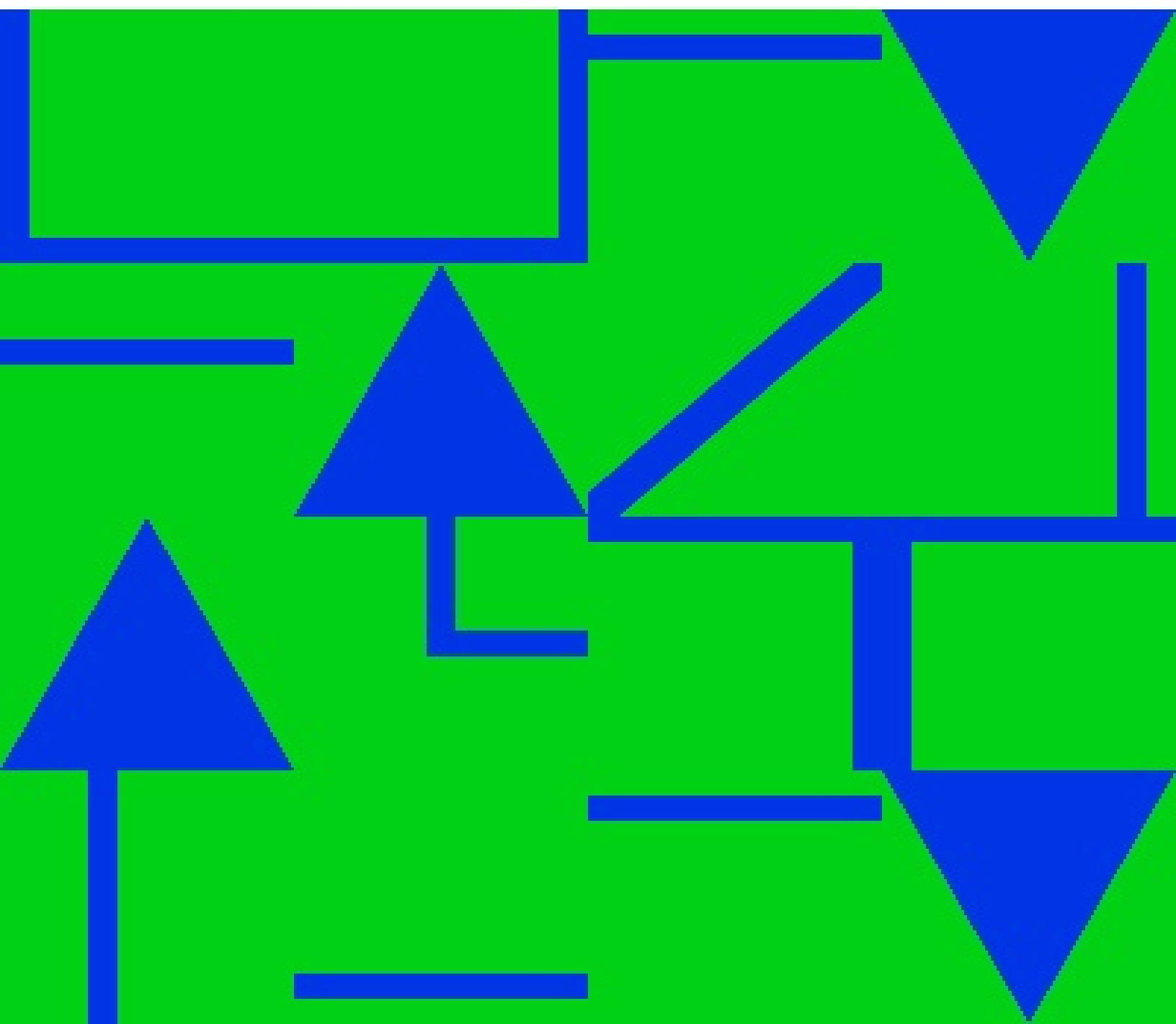


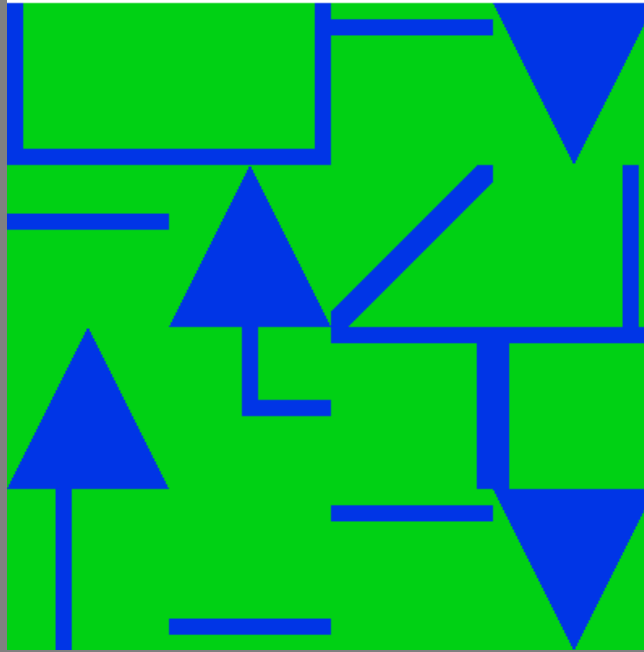
L'escanya-pobres

Narcís Oller



L'escanya-pobres

Narcís Oller



Rights for this book: [Public domain in the USA](#).

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally [issued by Project Gutenberg](#) on 2024-02-02. To support the work of Project Gutenberg, visit their [Donation Page](#).

This free ebook has been produced by [GITenberg](#), a program of the [Free Ebook Foundation](#). If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit [the book's github repository](#). You can support the work of the Free Ebook Foundation at their [Contributors Page](#).

The Project Gutenberg eBook of L'escanya- pobres

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: L'escanya-pobres

Creator: Narcís Oller

Release date: January 1, 1 [eBook #72856]

Most recently updated: February 21, 2024

Language: Catalan

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK L'ESCANYA-
POBRES ***

L'escanya-pobres

Narcís Oller

1884

I.

Los mercats de Pratbell, d'antiga nomenada, arribaren á son més gran esplendor pe'ls encontorns del any 50 de la present centuria. Acabava d'estrenarse'l tros de carretera de Madrid á la Granada qu'atravessa á Pratbell, y essent aquesta vila cap de jornada ó de rellevo, 'n tocá'ls resultats ben prompte. Los blats d'Urgell y d'Aragó hi abocavan á torrentadas los carros, y era negoci gras no deixarlos passar endevant, provehit com estava'l país de salts d'aygua y bons molíns. Aixís fou qu', en un sancti amen, l'esperit especulador dels de Pratbell, compregué la jugada y plantá arreu per tota la vila magatzéms de grans, cavant sitjas al costat meteix dels cups.

Un dels magatzéms que cridá la atenció desde primera hora, fou lo qu'al carrer de la Roca, vora'l portal Nou y á vint passas del Pallol, obrí l'Olaguer. Perqué ¿quí era l'Olaguer? ¿ab quíns poders contava? Heus aquí las preguntas que's feya tothom, l'enigma que capficava als de Pratbell al passar pe'l carrer de la Roca. ¿L'Olaguer, aquell minyó traginer, fill de qui sab hont, que fins are ha menat matxos? ¡Si es més pelat qu'una rata! ¡Si encara du pe'l cabell rastre de las pallissas hont dormia! ¿D'hont ha tret los diners?

Era verament estrany que mentres los altres traginers, fills de la vila, havían d'emigrar ó junyirse á oficis més grossers, aquell foraster sense nomenada tingués forsas y pit per'obrir magatzém. Tal hi havia que, pera explicar lo misteri, recordava'l nom de coquí qu'entre'ls del ofici disfrutava l'Olaguer,

y'l senyalava á sos fills com exemple de previsió y estalvi digne d'imitarse. D'altres, mal pensats com may ne faltan, atribuhían sa riquesa á una malifeta; recordavan á cau d'orella que, temps enrera, un senyor que l'Olaguer acompanyava al Remey mori estimbat, y'l matxo ni una rascada... ¿m'entén? No mancava qui mirés al nou graner com testaferro d'algun gat vell que qui sab per quins fins no volía treure la cara. Per fi, los que's creyan més espavilats, tot s'ho explicavan ab la omnipotencia momentánea de l'ambició, confiant per aixó al temps los mals pronóstichs que, com qui no ho vol, deixavan caure.

Passaren mesos, passaren anys y'l magatzém seguía obrint y tancant sas portas ab lo sol y encare sens eclipses ni nuvoladas. De bon matí, se plantificava ja l'Olaguer al brancal de la porta, y recolzat en las sacas de mostra, esperava compradors, vestit de blauhet al estiu, de pana al hivern, sempre ab la mateixa roba de quan era traginer, sempre ab lo mateix mocador de seda virolat, entortolligat al front, ó ab la barretina musca ja més descolorida y suhada que la de cap pobre. Saludava als vehins ab un "bon día" ó "Deu vos guard," y si'ls compradors no matinejavan, ben prompte s'encauhava per las fosquedats del magatzém, desde hont, tot tirant plans, vigilava, sense esser vist, las copsadas sacas que'l sol acalentava de biaix. S'aturavan pagesos, prenían una mostra de blat dins lo palmell, la sospesavan, la gronxavan, la bufavan, se la passavan á raig fet d'una má á l'altra com rajolí d'or, y, si agradats de la mercadería, llansavan la vista enlluernada al interior, no trigava un según á eixir l'amo, de son amagatall, dreturer y cautelós com l'aranya del albench.

Era altot y ossut, però magre y cap-petit. Com bon moreno, tenía negre'l cabell, sempre arranat, y negras eran també las ninas de sos ulls, fredas y escorcolladoras mentres ascoltava; guspirejants ó dolsas quan sa paraula ho

requeria. Quasi be barbamech, tenía no obstant groixudas cellas; unidas sobre son nas llarguet y cantellut. Però lo que més caracterisava aquella figura, era la boca, tirada endevant com la del furó, ab sos llabis tan prims y cenyits al os, que no podia badarlos sense fer l'efecte de qu'ensenyava las dents pera mossegar. Disposava així meteix en contra d'éll, una oposició, evident al primer cop d'ull, entre sos moviments reposats y son temperament nerviós. Al véurel tan esprimatxat y rebegut, un pressentia l'agilitat traydora del gat y estava com pensant: ¿quán traurá las unglas? ¿quán me botará á demunt? Y no obstant, jamay las treya, may se barallava y enardia; ningú li havia vist perdre aquell pas de gat emperesit ni sas costums metódicas de sempre.

Peró ab aixó y tot, disfrutava molt pocas simpatías. Lo veynat l'espiava dia y nit, y per un efecte més sentimental qu'enrahonat, odiava la vida d'aquell home. Ningú li sabia cap mal pas, llevat del estimbament d'aquell senyor qu'anava al Remey, del que sóls problemáticamente n'era responsable; però res, á las afeccions no'ls hi cerqueu rahó d'existencia. L'un las enfilava en lo posat de mosca morta, l'altre en son parlar de nyau-nyau, lo de més enllá porque no podia contemplar sens frisansa lo sistema de vida raquílich y puntual d'aquell home.

Y realment son modo de viure era miserable y misteriós, tot á l'hora. Ni una mala criada, ni un mosso, pera las feynas més grosseras de sa industria. Ell meteix ajudava á carregar y descarregar las sacas de gra y farina qu'entravan en son magatzém; ell meteix escombrava ab una mala granera lo boll del enrejolat, passava la rasadora á las medidas y omplía ó buydava'ls cassals y la sitja. Espitregat y afanyós, quan convenia, treballava fins á perdre l'alé, y, si havia d'eixir de casa, tancava la porta y s'enduya la clau á la butxaca.

Tota s'habitació era l'estreta y fosca rebotiga que hi havia al fons del magatzém, aclarida no més per un cel obert esquifit y reumátich, ple de trastos vells, ollas fumadas y una ratera hont, boy cada dia, acabavan sa existencia un parell de ratas com conills. Cada dissabte, á la tarde, omplia de fum aquell cel-obert. Los vehins esbrinaren qu'allavors bullia una calderada de farinetas y que l'endemá las escudellava en set plats de terrissa, consumintne un cada vespre. "Se menja las sopas fredas", deyan. Y aquest era l'únich sopar del Olaguer.

Pera dinar, estava aconduhit al hostal de Sant Roch. Allí concorrian los pagesos més enderrerits, los carreters més jugadors, y'l Olaguer hi anava pera bestraure'ls hi diners á ral per duro. En quant al dormir, donchs que ningú havia traspasat lo llindar de sa fosca habitació, era impossible saber com lo miserable graner se las arreglava. Sols imputantli un luxu exagerat, s'atrebian algúns á suposar que jeya en una márfega; dalt d'un catre; d'altres, presumian que ho feya demunt de sachs vells; los més, s'inclinavan á creure qu'en un jas de palla ó en los munts de boll arrambats ab l'escombra.

Ni saraus, ni aplechs, ni fontadas, ni funcions d'iglesia trencavan la marxa matemática d'aquell rellotje; sempre á dins del magatzém, senyalant lo mitjdia ab s'anada al hostal, la posta del sol ab lo grinyol de las pesantas portas que restavan sols tancadas fins que'l dia esqueixa la boyra de la nit. L'única casa que freqüentava era la del notari Xirinach, un notari que li extenia'ls debitoris ab qu'endogalava als enderrerits y als jugadors, en sa taula de bayeta despintada y sembrada de papers polsosos, serraduras y plomas d'oca.

També passava'l Sr. Xirinach plassa d'avar, no essentho sinó per reflexo de sa muller. En altrás mans, D. Magí Xirinach, hauria sigut senzillament un home previsor, ó si's vól, un home interessat com tants ne corren; incapás però de viure ab la mesquinesa á que'l reduhia aquella dona, vera encarnació de l'avarícia més crudel y refinada. La flaca del notari no era'l diner pe'l diner; sinó la cobdicia de la propietat. Fluix de complexió y de natural esporugit era d'aquells que pensan sempre en las contingencias de la sórt y en la vellesa, de la qual estava ja frech á frech. Pera assegurar aquésta contra las inclemencias de la miseria, hauria estat continuament fincantse; però sotpeditat per Da. Tuyas, qu'era de génit dominant y porfidiós y s'havia posat las calsas, lo pobre home havia de arribar á sos fins per altre camí molt més tort y llargarut. Deixava'l diner á interés pujat, porque ella ho volia, y ell somniava sempre en l'hora d'entaular judici y embestir l'hipoteca. La possessió d'aquésta li hauria agradat més que'l diner. Da. Tuyas tot al revés; d'aquí contínuas disputas dins d'aquell matrimoni. No obstant los esforços del notari, la sórt se mostrava sempre més favorable á Da. Tuyas y als deutors: finia'l plasso y aquestos pagavan bitllo-bitllo; 'l capital se li havia augmentat; l'hipoteca se li havia escorregut una vegada més dels dits. Germana de sa fluixedat de génit era la desconfiansa que tenia de sa propia válua. Era dels que cridan sempre á primer hora, qu'arrian velas aviat y qu'acaban per admirar sempre la forsa de voluntat del contrincant. Per aixó, víctima y tot de Da. Tuyas, tenia per ella especial adoració. L'avaricia d'aquesta dona, ab tot y esser supina, als ulls d'aquell marit ofuscat no traspassava la ratlla d'una economia molt prudent. Da. Tuyas, per ell, era modelo d'estalviadoras, de dona de sa casa.

Per lo que toca al graner, D. Magí l'estimava com lo pagés estima al arbre que creix ab sas regadas. Ell li havia dat la má, lo veyá creixer, y posantlo

en camí d'adquirir, se feya l'ilusió de que s'hi posava ell mateix ó quan menys n'assaboria las dolcesas.

Durant molts anys, passá l'Olaguer las tardes dels diumenges en aquell despaig folrat per una doble paret de protocols y pergamins polsosos.

—Quánta de moneda déu representar tot aixó? Quánts de testaments y contractes plens de números, eh?

Lo Sr. Xirinach, se llepava'l mostatxo de serrell, se fregava la galta brianosa, arrufava'l nas, y llansant una mirada ideal per l'escletxa de sas ulleras blavas, responía ab melancólica veu:

—Ja ho podeu dir, ja! Si aquí, tinguessem tot lo diner de qu'aixó parla, ja fora amo de mitj Catalunya.

Més de quatre y més de vuyt vegadas havia repetit aquesta conversa, com si's passessen un confitet per la boca, mentres Da. Tuyas, tot bellugant lo cap ab menyspreu, desembrassava la tauleta del escribent.

Fora papers y tinter, l'espolsava ab lo mocador d'herbas qu'arrancava de la bata de son marit, mal qu'aquest rondinés y cada diumenje'n rondinava; treya un jóch de cartas ja ronyosas y corvas com teulas, y ¡apa! ja hi som! Lo notari, ab son casquet mitj desbrodat y suhós, sas ulleras blavas y son mostatxo de serrell, s'asseya devant per devant de sa costella. Aquesta, ab sa cara de pergami arrugat, comprimida fins dessota las orellas, pe'ls bandós de sa perruca, comensava invariablement una disputa sobre si'l jóch seria un solo, una bescambrilla ó un truch y flor. Com qu'era tan repatania (paraulas del notari) se feya la seva santa voluntat, qu'en aquest cas volia dir la bescambrilla, y la pau regnava entre'ls dos contendents, fins á l'hora

de pagar, que, segons sembla, era la en que, 'l vencedor d'aquella tarde, comensava á rondinar, pera no rebrer com trofeus de la victoria, xavos llisos per quartos y cabotas de clau per xavos. Hi havia un moment en que'ls tres jugadors, tot d'un plegat, s'aixecavan de la cadira, aferrant cadascú, ab lo puny clos sobre la taula, lo corresponent muntet de calderilla; però devant del conflicte de tanta merma, lo guanyador solia capitular, admetent cabotas y xavos llisos. Qui aygua atura, blat mesura, solía dir cadascú interiorment. Y l'un se mofava de l'altre á qui creya haver explotat.

Mentrestant la claror mimvava, enfosquint l'estret escriptori. L'Olaguer cuytava á despedirse pera poder arribar encare entre dos llustros á casa seva, y'ls vehins, al véurel entrar, ab ironia més ignoscent que fundada, solian exclamar entre dents:

—Ja va á menjarse las sopas fredas.

II.

Lo carril, aquell carril tan desitjat, que'l 15 de Juny del 65 s'estrená á Pratbell á só de campanas y terrabastall de músicas, acabá arreu ab los antichs mercats. Las feixugas galeras d'Urgell y d'Aragó no hi comparegueren més, lo bestia de Verdú tampoch, los graners hagueren de tancar los magatzéms, los ramblers emigraren, aquell burgit d'invasións forasteras no trencá ja periódicament lo repós dels carrers de Pratbell. Un somni etern semblá apoderarse de la vila, lo somni que pesa sobre las poblaciós pagesas. Al mitj d'aquella quietut, ressonava ab certa tristesa l'espignet potent de la locomotora, crit d'alerta d'una nova civilisació sorollosa y atrafegada.

Llavors l'estació s'animava un xich, los vehins del Arrabal guaytavan per las finestras, los pochs pagesos, escampats per la plana com figuretas perdudas, se redressavan y restavan embadalits, las mans plegadas demunt l'eyna del treball. De sota terra, del túnel de Malgual, apareixia, envolcallat en fum, lo tren, indecís, negre, empetitit, com juguina de fira per la distancia y per la magnitud de las montanyas que li servian de fondo. Ell corria, corria, y sols imposantli metas, coneixía l'espectador que guanyava camí. Mes aixís y tot, duyá en sí certa magestat totduna atractívola é imponent qu'obligava á mirarlo. En son curs era capritxós y enjogassat. Tantost mostrava á lo llarch sa trencada siluheta en camp ras, devant lo lluminós horitzó; tantost se presentava de pit, blanca cimera esblenada al cap, sos ulls rodóns llampeguejant; tantost s'embarhumava ab canyars y arbredas, ó s'encauhava per un tallat serradet, demunt del qual, arreu

s'arrossegaven fantàstiques fumerolas. A estonas se'l sentia cridar adolorit, á estonas pantejar ab afany, y á mesura que s'acostava, la terra trontollava sota'ls peus, la máquina s'engrandia, sa branzida's feya imponent. De sobte, eixía d'un altre tallat, llansava al ayre un xisclet més viu y durader al que responía la campana de l'estació, enfrenava la branzida, y, dalt del geométrich talús, desfilava sobre frévol rodatje l'intermenable corrua de wagons, embalumats de sacas, botas, carbó, fustas, ferro y maquinaria. Los wagons topavan uns ab altres com marejats, llur rodám grinyolava al pes de tanta abundó. Ne duyan més ells en un viatge que no'n trafiquejava la vila en deu mercats, y, sols algun dia, mentres la máquina feya aygua, s'enganxavan á la cua dos ó tres wagons més que tancavan las sobrallas de Pratbell. Pochs minuts després, fugia tot aquell convoy de riquesa ab un crit salvatge d'ergull, deixant espalmada la vida, buyda y solitaria l'estació, com capsa abandonada al mitj del camp.

Los pratbellins de las finestras sentian quelcom d'imponent y trist ahora, fins quan lo tren era de passatjers. Veure tot aquell aixám de desconeguts que s'abocava á las finestretas indiferent, damas ab trajos rebuscats, quintos que cantavan cançons estranyas, jovent desvergonyat que saludava en to de burla, senyors que corrian del tren á l'estació y de l'estació al tren, empenyentse, atropellantse; contemplar com tot aquell mon tornava á entrar en caixa als cops sorts de las portellas y ab quin desdeny partía tot joyós sense veure Pratbell sinó d'esquitllébit; era fantasmagoría antipática qu'ofenía'l patriotisme y amargava'l sentiment de germanó. ¿D'hont venia, ahont anava aquell tros d'Humanitat tan indiferent per l'altre tros? S'hauria dit qu'era un somni pesat que's repetia cada tres horas pera interrompre la pau dels pratbellins, passántloshi pe'ls ulls rasses y més rasses d'un mon nou y esbojarrat que vivia viatjant eternament.

—Aquí ho tenen, ja ho veyeu Olaguer, —deya una tarde'l notari Xirinach pe'l camí de l'estació, quan encare brunzia en l'espai lo clam del tren de carga que s'allunyava via amunt— ¡Y tan criticats com vam ser per no contribuir á las festas!

—Sempre me n'he rigut.

Lo notari aturá'l pas, y apuntant la mangala dret á la via, afegí sentenciosament:

—Sempre'l peix gros se menja al xich. Aixó es peste pe'ls pobles. Teniuho per máxima: sempre'l peix gros se menja'l xich... ¿Ahont vá aqueix tren? A atipar las ciutats grans... ¿Qué creix avuy? Las ciutats grans... ¿Veyeu créixer cap vila, cap llogaret? Nó; sempre'l peix gros s'menja al xich. Ben aviat aixó será un mas robat. La tendencia de la civilisació nova es de concentració. Ja ho heu vist... los vostres companys: qui no s'ha'n es anat al cel, se'n ha anat á Barcelona.

—Es lo que jo'ls hi deya, don Magí; féu veni'l carril, lo blat se os tornarà órb.

Y tornaren á caminar, lo notari llepant lo capsó de plata de sa mangala, l'Olaguer ab las mans encreuhadas al darrera, estrenyent un grapat de redoltas.

Lo camí estava solitari, cobert d'un fanch roig y envidriat que cruixía sota las sabatas. Al cap de munt, destacava la vila sa foradada siluheta ab son castell enmarletat y son campanar románich, sobre un cel rohent de tardor qu'anava esblaymantse per moments. La vehina serra, campida de blau negrós, batia sobre la plana misteriosa ombra. Un taro bastant viu feya

saltironar las fullas secas com aucells ferits y, en sas alenadas fortas, omplia la terra de remors d'esgarrapadas. Llavors, los pelats sarments qu'aguaytavan al camí, cruixian, se revinclavan convulsivament y semblavan vergassar als pochs pámpols morts que conservavan encare. Un pressentiment d'hivern; prenyat de melangía y cruesas, s'apoderava dels cors. Lo Sr. Xirinach s'aixecá'l coll de sa levita color de pansa, s'assegurá las ulleras blavas y encasquetá bé'l barret d'copa: l'Olaguer, d'un blinco, s'ficá tercera vegada á la vinya del costat y n'eixí arreu ab nou grapat de redoltas.

—Aquesta afició á la rapinya! —esclamá'l notari, somrisent.

—Res d'aixó; es lo temps d'aixarmentar. Quí sab d'hont venen?

—Ja n'hi ha pera encendre fóch, eh? —afegi'l notari, ab fruició ben manifesta.— Aixís se fan las casas, Olaguer, los animals nos ho ensenyan: mirau la formiga. No més recullint lo que'ls esvalotats deixan ¡quin gavadal!... Sembla que'l vent s'encalma, podriam seure una mica.

L'Olaguer, primer qu'ell, arribá á un pedrís de prop del poble, y tot lligant en garbó las redoltas cullidas, sentí ab sorpresa la següent pregunta del notari:

—Per qué no us caseu?

—Ja may hi só pensat.

—Comprench que no hi pensessiu mentres feyau lo fonament de vostra casa; però avuy que teniu La Coma, l'Hort dels Mínims, las paradas de Dalt, en una paraula, lo ronyó cubert, avuy qu'héu de plegar la botiga, qu'os en aneu á la quarentena y voleu esser pagés, héu de pensarhi.

—Que no hi ha més que casarse? En bonas firas que'm vol bé!

—Home jo vos proposo un casament de Deu nos dó. Busqueu las vostras conveniencias: una dona estalviadora es un gran puntal.

—Aquí's casa la bossa se li torna rasa.

—Trieu bé la dona y encare la tindreu més plena. Ah!, si es del puny estret! cap home l'avansa. Mireu la meva.

Y aquí, D. Magí comensá á fer tal elogi y relació de las virtuts domésticas de la Tuyas, que no hi havia sinó ascoltar. En vint anys no havia espatllat una dotzena de camisas, ni comprat un llensol; ja no parlém de la roba de demunt. “Aquesta levita de panyet, aquesta armilla de quadros, aquestos pantalons d'esca, se conservan del nubiatje ensá, per la seva endressa y condicia. A casa no hi há un raspall; los raspalls tot s'ho menjan, Olaguer; uns bons espolsadors, y per la derrera má, such de munyeca, ab un mocador ó un tros de panyo. Roba qu'os trayeu, roba'l calaix, ben estirada y neta; aixó cada nit. Que plou ó hi ha fanch, no eixiu de casa sens una gran necessitat, y si teniu alfombreta al peu del sofá y venen visitas, enretireula. Al llit, coxineras de pisana ab una tira de tela que's treu cada matí. La taula, de marbre, y, demunt dels estalvis, ja podeu posarhi las cassolas. En fí, no acabaria may... Y per la pitansa? May á la plassa cap criada, que totas sisan; sempre la Tuyas y sempre tart, quan ja las revenadoras no pensan sinó en tornar descarregadas á casa. Pero perque veyeu fins ahont arriba la previsió de la Tuyas. ¿Sabeu com compra'ls ous? ¿Si van cars, n'enmanlleua duas, tres dotzenas á son nebot l'adroguer; un cop s'han abaixat, los hi torna. Moltes candeletas fan un ciri pascual... Una dona aixís vos apedassa y agombola com ningú. Y además aquell instinct del negoci que té, la dona de sa casa, ¡aquell cop d'ull! Quan ella vos dona una sortida

ó consell, ascolteula; son grans inspiracions que no més tenen ellas. Verbigracia, quan se'm va presentar aquell beneyt de D. Guillem, lo Baró, á demanar que li bestragués trescents duros; coneixent jo, com de fet, que'l volia no més que pera fer lo fatxenda en la suscripció de las festas del carril, de poch l'envio enhoramala. Per sórt meva, vaig demanarli que m'hi deixés pensar. Ho dich á'n ella, y sabeu qué va preveure? Que'l Castell seria meu, com d'efecte no crech que trigui gayre á esserho. Tenen grans inspiracions, grans inspiracions...! Després, si vos moriu ¿á qui ho deixaréu? Val més saber que no ho ha de fer malbè. Ja vos dich; cerqueu una dona aixís y caseuvos; á la fí es lo camí qu'hem de fer tots.”

L'Olaguer s'aixecá y, dant un copet amistós á l'espatlla del notari, va dir:

—De tot lo que vosté m'ha contat y molt més, me'n passo, jo.

—Vos sou un miserable, vos no viviu com un senyor, —replicá'l notari, tot amoscat.

Y com lo taro tornava á bufar y la nit era ja bruna, emprengueren silenciosos la costa de la vila, l'un ab las ulleras al front y tantejant la terra ab la mangala, l'altre ab lo garbonet sota l'aixella. Mes, á mitja vila, cadescú tirá per son cantó, fent dret á casa.

Quan l'Olaguer, havent barrat la porta, s' dirigía magatzém en dins á la feble calor d'una candela que duya estenallada entre dos dits, un xicot del carrer cridá pel forat del pany: ¡Escanya-pobres! Y aquest crit que retrunyí ab veu aspre y desvergonyida per las tenebrosas voltas del magatzém, glassá las sangs del avaro. ¡Escanya-pobres! renóm que li aplicavan fa un quant de temps, qu'anava popularisantse y que duya en sí tota los ayres d'una persecució rabiosa, qu'era una estigma ab que li escupía á la cara tot un

poble! Aixís ho entenía l'Olaguer, y al pensarhi, éll, que per propia voluntat s'havía apartat sempre de tothom, s'esferahía.

Sa naturalesa era la del arrel ó del táup, viure en l'obscuritat, créixer en ella y en ella desplegar sa forsa; may eixir afora, esser senyalat ab lo dit, esser l'enveja ó'l sach dels cops de ningú. Lo crit d'escanya-pobres, era un crit de venjansa, l'alerta d'un regiment de foners preparats á apedregarlo. En aquell moment, dintre sa casa, lo crit prenía ja'l tó d'un desafío. Se sentí acorralat y, en son semblant, se llegí tota la sobtada desesperació de la bestia sorpresa en lo cau, l'ira salvatge d'aquella naturalesa grossera. Mes, la vida ensopida que tants anys mená dintre la foscuria de son magatzém l'havia tornat esglayadís com una rata. Del coratjós traginer no'n servava sinó la primera embestida y la confiansa absoluta en tota la naturalesa, esceptuantne l'home que tenia per la pitjor de las feras. Tota sa vida, de l'Humanitat n'havia dit una colla de lladres; cada home era donchs un lladre de qui calía guardarse, y en la confusió d'ideas de son cervell escanyolit per la ignorancia, havia cregut sempre honrada tota cobdicia que no anés armada fins á las dents. L'usura que las modernas lleys no persegueixen, tampoch la condemnava lo sentit moral de l'Olaguer. Mes aviat la considerava com una caritat molt semblant á la de tirar una soga á qui s'ofega. Si l'auxiliat no s'en aixecava, era que, ja avans, havia engolit massa aygua. Ell no n'era corresponsable, y en premi d'haver eixit á la platja, se carregava á coll totas las despallas del naufragi, que be s'ho valían los perills passats.

Un cop rich y motejat d'Escanya-pobres, sa conducta, tot essent la meteixa, obehía á altres móvils: al odi feréstech que cova tot foragitat. Amollit per sa passió, acobardit pe'ls anys y pel temor de perdre, tenía pera'l diner veritables tendresas, lo disputava á tot altre ab las astucias més crudels.

Entre ell y'ls demés hi havia guerra oberta. Si un dia'ls lladres l'aixampavan, ningú podria robarli ja'ls goigs passats. Y víctima d'aquesta obseció, ja no estimava'l diner com riquesa, sinó com font de plahers inesplicables. Si l'hagués pogut deixatar com aygua, no hauria tastat altre aliment son cos. Li dolian ja la pesseta del hostal, los quartos del oli, la llenya y la farina; sols vensudas veritables crisis en que lluytavan de crudel modo l'esperit de conservació y l'amor á la dobleta, pogue'l senyor Xirinach resoldre'l á fincarse. “¡Un cop de má! ¡un cop de má!” Sense aixó, ni hauria comprat l'hort, per barato que li dessen, ni un cop adjudicadas, hauria conservat dos dias Las paradas de dalt y La Coma, que'l tribunal li entregava per sentencia executiva. “¡Terras! Dèu ne dó á qui'n vulga! No portan sinò mals de cap y gastos. Diner, diner, que se'l veu creixer, qu'ocupa poch lloch y un se'l pòt guardar. Pero un cop de má, un cop demá!” Sempre aquell cop de má sospés sobre son cap, lo feya somniar ab lladres y l'omplía de una basarda més consemblant á la dels gelosos qu'á la dels poruchs; perque, com á tot amant cego, no li dolía la vida, sino'l ser estimat. Es per aixó que, del motiu d'escanya-pobres, lo que menys l'ofenía era l'intenció insultant; lo que més l'amenassa, la llum que li jitava sobre'l rostre pera traure'l de la foscor en que vivia y ferlo objecte de la rapinya humana. Per aixó l'ascoltá estamordit, ressonar dintre de sa propia casa, prop, prop del diner.

Una estona restá espalmat, la candela tremolant entre'ls dits, los peus clavats á la mateixa rajola, y una barreja de por, d'ira, d'odi, que passá per demunt del insolent y abarcava á tot Pratbell, bambollejá per dintre aquell cor. Un silenci absolut lo refé; torná enrera, repassá las baldas, la barra, lo pany, tapá ben be'l forat d'aquest, y com si encare no sabés que'l crit havia entrat de fòra, resseguí, 'l meteix que dona poruca, fins los més petits recons de son rónech magatzém.

Ja amo de sí mateix, un somrís amargant lluhí en son rostre: l'expressió de la venjansa, per no dirne la claror. May tan obcecat com aquell dia. La conversa del notari, portantli'ls ulls envers la dona, criatura de qui'ls havia apartat l'Olaguer passats sos vint anys, lo crit ab que'l món s'havia per primera volta atrevít á perseguirlo fins aquell recó, li remogueren fonament totas las tendresas que per l'or sentía. Alló eran amenassas, amenassas contra l'objecte estimat: may, donchs, l'havia estimat tant. Y sentí per ell la frisansa d'una sort de lascivia extranya, una aberració bestial que no cap en rahó humana. Ja que no podía fondre l'or y portarlo á la corrent de sas venas, volía besarlo, glopejarlo, refrescarsen la boca y ab son alé cubrirlo amorosament d'un vel. En las depravaciós y baixesas de sa grossera passió, may havia arribat tan avall: estava foll.

En tota la nit no pogué aclucar l'ull, y com la febre li exagerés los perills que corría á Pratbell, prengué'l determini d'anarsen. Quasi bé buyt lo magatzém, amo de La Coma y resolt á fer de pagés, com més prompte abandonaría la vila, mellor. Terra entre mitj y no pensarían en ell. Una llenca de terra d'un parell d'horas ja sería prou per'aquells avalotats; quan aniría á la vila, no veuría sinó al notari.

III.

Tres dias després, l'Olaguer arribá á La Coma, disposat á viurehi.

S'esqueya La Coma á sol ponent, dins d'una fondalada tranquila y apacible, encar qu'un xich tristota per lo tó negrós que dava á las vessants l'espés alzinar que las coronava. Pel galze de las vessants, corria una riera sens nom, que regava l'horta de l'hisenda y algunas pollancras d'estremada alsaria. La vessant de ponent, ans d'arribar á l'aygua, s'aplanava, formant dalt de la riera com un grahó esgayat, que tindria ben be una trentena de jornals. Al mitj hi havia la masía, una casa de pagés, de teulada á dos vessants, l'era á sos peus, dins del barri, qu'una esberlada porta de fusta tancava; un balcó tan llarch com lo devanter dalt del primer pis y, sens orde ni concert, unas quantas construccions miserables, arrapadas al entorn del edifici per l'allotjament de las bestias y per altres serveys secundaris. Lo primer pis era ben bé l'aposeno del senyor: per la part del devant dominava tota l'horta, extesa á sos peus com expléndit tapís moradench, llistat de vert en oposats sentits; més amunt, los camps, y més amunt encare, la vinya, cobrint ab ayre desmayat los primers geps de la montanya. Per la part del darrera, la costa s'accentuava rápidamente, y, de la carena abaix, l'amo podia ovirar las ombrívolas interioritats d'aquell bosch farreny, que semblava lliscar á pleret y cautelós cap á la plana. A sos peus, y bé á sos peus, hi tenia l'amo'l servey, lo bestia y la virám, qu'escatenyava tot lo dia pe'ls palls, arreus y llenya de dins del barri.

Hi havia dèu anys qu'habitava aquest mas en Pere de las Borjas ab sa dona y maynadeta, una cunyada, dos mossos y un baylet. En Pere, que'l tenia á

mitjas, no havia dat un quedar al amo, y ab tota sa familia plorá de debó la mort d'aquest, primer, després l'adjudicació feta pe'l tribunal á favor de l'Escanya pobres. Arrancar aquell be de Dèu de las mans d'una pobre viuda y d'uns angelets com un fil d'or, abatuts per la llarga malaltía de D. Joseph, li semblá una crudeltat tremenda: esser lo substitut de tot un senyor un extraginer que, per juheu, tenía tan mal nom, una imposició insoportable. Pero sobre'l amor qu'en Pere duya á aquells terrossos regats ab sa suhor, hi havia de més á més una cláusula d'escriptura que'l tenía amarrat á La Coma per dos anys encare. Se carregaría de paciencia y cumpliría com un home.

A la masía, coneixía tothom lo motiu del nou amo, porque l'Olaguer s'havia fet més popular qu'ell no's creya. La Pona, la masovera, y la Sileta, sa germana, anant á mercat, havian guipat ja de cua d'ull, dintre la fosquedat del magatzém, al improvisat graner; però si de la figura ningú'n tenía una imatge prou clara, llevat d'en Pere; de l'ànima ne tenía potser una idea més esgarrifosa que la mateixa realitat, ennegrida per un renom que feya feresa y desfigurada per las llegendas románticas que d'ell formava la pública murmuració.

Fet determini de carregarse de paciencia, en Pere cridá, donchs, á capítol á tothom, recomanant calma, bon seny y la major prudencia. Hi anava la sòrt de tots: autrement, se veuría obligat á satisfacer una indemnisió que, ni venentse la camisa, podría reunir. La nova caygué demunt d'aquells esperits com una gran disort, però prometeren ajudar al de casa ab tota la fé de qu'eran capassos. Y altre no podía esperarse d'aquella familia, veritable tribu qu'en Pere regía com un patriarca. Alt, fornit y de serio posat, fins ho semblava. L'afable Pona, engroixida ja pe'ls anys y per son génit de bona pasta, com l'endressada Sileta, alegre escarrás d'aquella masía, lo volían y respectavan ab amor. En quant al servey, no hi havia que temer del pacífich

Llorens, ni del enjogassat baylet; l'Aloy, geperut, qu'al dir de la gent, tenia mal sangro, temia massa l'atlética forsa de son amo pera propassarse.

Un dia, se presentá allí l'escanya-pobres á pendre possessió, seguí l'hisenda molt amorosit, tingué una bona paraula pera cadahú, y com no parlá d'aposemtars'hi, tothom respirá, ab tot y que sa presencia esborrá, en gran part, las tintas negras del retrato. Altras voltas hi torná en poch temps y, mostrandse més y més afable, aná conquerint los cors. Mes, quan manifestá'l determini de mudars'hi, quedaren tots tan glassats com si se'ls hagués dit qu'arribava la peste.

Calgué fer cor fort y avant. En Pere, obehint mansament, arribá que tot just clarejava á la vila y meresqué la proba de confiansa de carregar, en los corns de la sárria, unas talegas que pesavan com d'or qu'eran. Aixó'l reconfortá bona cosa. Si tant dolent fós, no's refiaría de mí, pensá interiorment.

Un cop á La Coma, l'escanya-pobres fou allotjat pe'ls meteixos masovers en la cambra bona del primer pis, única per aixó que quedava parada ab un llit de pots y banchs, un canterano y mitja dotzena de cadiras que hi havia deixat la viuda de D. Joseph. Lo nou estandart, fora de las talegas que hi muntá dissimuladament ab en Pere, hi portá, per tot equipatge, un farsell fet ab un mocador de cotó. Jamay s'havia vist tan ben aposentat. Las parets eran blancas, l'enrejolat net, lluhentas las fustas, y'l llit parat ab llensols de bugada per la Sileta que'n sabia la prima. La blavor del cel, la pau del camp, l'explendidesa d'aquell sol qu'ho daurava tot, qu'acalentava fins un bon esgay del llit, esponjaren bon xich lo cor de l'Olaguer, més reverdintli'ls recorts de l'infantesa, que no pas fentli aborrrir per contrast lo fosch magatzém. Pera contemplar lo sol y glopejar aquella atmósfera de

sana pau, l'Olagueret; l'escanya-pobres, l'home gastat y sotmés á la passió del diner, hauría donat tot alló pera glopejar un grapat de dobles, anch que fos dins de la carbonera: no eran pera son gust depravat las magnificencias de la naturalesa; sa pell colrada y endurida ja no sentía la frescor del llí ab que's refregava delitós lo tendre Olagueret, ans de somniar ab los ángels.

Mes, aixís y tot, aquella pau escaygué be uns quants dias al esporucatescanya-pobres. Sota aquell ample cel amarat de claror, trobá altra volta l'obscuritat desitjada: los arbres, las plantas, lo rodejavan d'un mon nou hont l'escanya-pobres havia d'esser desconegut; la fondalada en qu'estava enclotada La Coma no li permetia veure Pratbell, y aixís s'hi creya cent horas lluny.

Son esperit, avesat al treball, no li consentí ni un dia de vaga. Se llevava de bon matí y conrehava las terras barrejat ab sos masovers, dinava,'s passava la vida al costat d'aquestos com un senzill pagés qu'era; y la distracció del treball y aquell caliu de familia apaygavaren per uns dias lo fòch de sa passió, adormiren la bestia y deixondiren al home.

Altras circunstancias lo posaren á punt de transfigurar-se del tot: los nens d'en Pere, empujántsels á la falda, plens de manyaguería, mostrantli candorosament los encisos de l'ignocencia, y la Sileta que, fresca, sanota y riallera, li passejava pe'ls ulls los atractius de la hermosura. Quan ell la veyia trastejar per casa ó sembrar pe'ls camps, sempre neteta y alegre, ostentant ab natural desenfado sas formas arrodonidas y ben proporcionadas, s'abundosa cabellera daurada al foch, sa testa riolera y expresiva, de la que cert ayre inesplicable d'honestitat escampava'ls desitjos carnals qu'haurian pogut despertar sos ulls atrayents, sa boca de magrana del pinyol blanch y son coll blincadís y molsut; sentia vibrar en

l'esperit l'alenada del amor, certa déu de tendresa y poesía que l'atreya tot sumís y feble. Després, en sas soletats, repassant los serveys que feya á la casa, los discrets consells qu'esmersava durant lo dia, lo modo ab que'l tractava, lo bé que l'agombolava y li tenia la cambra, tot de sobte, l'asaltava'l pensament de casarshi, sentia reviscolar l'instint de familia; pero, son génit esquerp li enfrenava la branzida del cor, y d'aquesta lluyta li quedava una tristesa misteriosa, una barreja extranya de voler y aborrir alhora á la Sileta.

Aquella tristesa li engendrà ben prompte certa lassitut y emperesiment que, retenintlo en la cambra, lo portaren de nou á contemplar son tresor. Sa passió renasqué ab tot l'esclat d'una bojería mal curada; la pau dels camps s'esvahí com per encantament, y per primera volta rondá per allí l'escanya-pobres, malmirós, aspre y garnéu, omplint La Coma d'insofrible malestar, quan més penadits estavan sos habitants d'haver cregut un jorn á la murmuració pública.

En los primers dias, que foren d'espectació, l'Olaguer era mirat per masovers y mossos ab un esglay que semblava respecte. Un cop se convenceren de que no hi havia tal fera, sinó un home, com ells treballador y senzill, s'abandonaren á la confiansa y habituaren á tractarlo d'igual á igual com á llurs ulls requeria qui vestia com ells, com ells treballava y cap condició personal tenia que l'aixequés sobre'ls altres. En Pere cregué llavors, ab certa satisfacció, haver baratat l'amo ab un soci, y si la Pona li feya notar que'l mantenian y li deixavan fins la roba del llit setmanas há, sens qu'ell respirés per la ferida, lo masover arronsava las espatllas confiat, responent que ja ho arreglarian per cap d'any al passar comptes. Lo cas era anar tirant per aquell camí que li semblava majorment desbrossat, després que l'havia cregut ple de esbarzers y argelagas. Per aixó, quan

desaparegué'l soci, suplantat per un amo grosser, surrut y sens entranyas, l'etzarament fou deu vegadas pitjor, puig duya en sí tota la brutalitat de la sorpresa, tots los visos d'una trahició. De més á més, lo tracte de tu á tu qu'havia precedit al cambi, feya impossible'l respecte. La por, en aquest cas, havia de revestirse de defensa encarnissada; oberta y brusca com de pagesos havia d'esser la lluyta.

Qui de primer notá'l cambi fou la Sileta. Un matí pujá á dalt á fer lo llit del Olaguer. Contra la costum, trobá tancada á pany y clau la porta de la cambra. Si atravessá per son pensament lo recel de desconfiansa, no l'entretingué, esperansant explicació més satisfactoria. En havent dinat, demaná al interesat la clau, qui li entregá ab cert roséch evident, acompanyat d'una ullada escorcolladora qu'arribá á l'ánima de la noya. Dos minuts després, ja tenía al Olaguer dalt de la cambra, ronsejant com qui no vol la cosa. La Sileta acabá son fet, mudant déu cops los colors de la cara, y eixí mossegantse'ls llabis, per no descloure'ls. Aquella tarde'l dormitori restá altre cop tancat á pany y clau, y aixís estava'l matí següent. Mes, ab tot, la Sileta, ans de sacrificar sas virtuts domésticas ab un determini que no podía pendre sens gran esforços, volgué esbrinar si havían sigut impressió falsa ó realitat, los ofensius recels d'ahir. Reclamá també la clau, y com l'Olaguer tornés á mortificarla ab sa presencia, pará la noya en séch sa feyna y, roja com una brasa, se li encará dihentli:

—Que'us ha faltat alguna cosa d'aquí?

—No res.

—Ah, no res, y teniu la poca vergonya d'afrontarme!

—Jo?

—Vos. Per que ho sapigueu: jo, y tots los d’aquesta casa, som incapassos de tocar una agulla de ningú. No necessitéu centinellas ¿ho enteneu? D’are en avant, ja us lo fereu vos lo llit. Aquí, que fins los llensols vos posavam de franch ¡poca pena!

L’Olaguer feu acció d’acostarshi y retenirla per un bras á fi de qu’ascoltés.

—Si’m toqueu, vos vento bofetada —digué valerosament la noya ofesa. Y abandoná’l primer pis pera no atansarshi més.

Lo fet s’esbombá arreu per tota la familia, que’s feu solidaria de l’ofensa, y per si no bastessen las prevencions ab que d’aquell’hora en avant miraren al Olaguer, com presentint ja qu’á la fi n’eixiria la fera, comensá aquést á mostrarse farreny y dur ab tothom. Ja trobava que ningú treballava prou, cridava porque matinejessen més, volía escursar y reduhir las vinyetas: ¡qué tant pa y veure! Y tot lo día anava frisós per la treballada, matantse ell meteix pera dar exemple, rondinant als mossos, maltractant las bestias, donant clatelladas al baylet. En arribant á casa, barallava á las donas si veyá vessat per l’era lo morésch de las gallinas, ó escampat algún brotim de llenya, reptava al gos á puntadas de peu y esferahía’l gat ensopit á la vora del foch: ¡jala, gandul, á cassar ratas!

Avesat pe’l comers al broll contínuo de diner, no li bastava ja la llarga contemplació que cada nit dedicava á sas talegas, ni podía avenirse ab la cansonera producció de la terra qu’en aquells mesos d’hivern semblava morta. Sentía afany d’arreglar, una anyoransa mortal de tráfeh de diner lo consumía. Al veure que sas talegas no creixían, l’assaltá’l temor de que mimvessen y llevors la retirada de la Sileta li proporcioná’l goig de ficarlas dins la márfega pera guardarlas mellor durant la nit.

En mitj de sas tristesas, un jorn brúfol y ventós, fugint la presencia de sos companys, s'en pujá serrat amunt, internantse en la garriga. Per sos peus, per son cap, tot eran cruixits de fusta. Grat sía á Deu, la terra donchs també dava alguna cosa en aquells días curts ;Y sentí pessigolleig de goig, y desafiant lo vent que xisclava y tallava la cara, se passá tot lo matí arreplegant llenya com un desaforat. Muntant, muntant, arribá al cim que dominava la conca. Ni may qu'ho hagués fet! Allá, entre la negror d'arbres que clapejavan la rojenca plana, vejé destacar la grisa silueta de la vila ab son castell y campanar. Lo cel de plom que demunt d'ella pesava, cobríala d'un vel melancólich que tocá'l cor delescanya-pobres. Lo magatzém, testimoni de tants goigs passats, casa payral de sa fortuna hont havían ressonat, una per una, las dobletas guanyadas, l'hostal, lo despaig del Notari, tots los recorts de sos mellors temps, desfilaren per son esperit com envolcallats per la melangía d'aquell horitzó plujós. Y assegut en un claper, s'abandoná més d'una hora als dolors de l'anyoransa, sens sentir lo fret ni las fuhetadas del vent que feya bramar al bosch com una mar.

L'endemá, quan encar lo mas dormía, l'escanya-pobres posá'l bast al Moreno, lo cavall estimat de l'hisenda, muntá y no pará fins á la vila. Sa ausencia fou un esbarjo per tots los esperits: los camps sentiren cantar á aquells pagesos enfeynats, lo baylet se trencava las camas á cabriolas, y á taula més engreixaren las riallas que'l menjar. En cambi, á la tarde, quan torná...! Qui clavada l'arada al solch, qui descansant en lo mánech del magall, estigueren amos y mossos més de deu minuts discutint si sería ó no aquell cavaller qu'anava acostantse á contraclaror del sól ponent.

—Ell bé s'hi diu, pero no ve á dalt del Moreno; no pot esser.

Y en si es ó si no es, arribá allí, dalt d'un matxo blanch-bragat qu'ho posá tot en renou ab sos brams y molinets.

—Qu'ha prés mal lo Moreno? —s'atreví á preguntar en Pere, tot alarmat.

L'escanya-pobres respengué ab un “no” esclet, tot domant al matxo á garrotada seca al mitj del cap; però la bestia l'aixecava fins qui sab ahónt, ensenyant l'enorme dentat y uns ulls com uns rubins, ensemps que voltava y revoltava tibant la brida y ab cada guit que feya escruxir l'ayre. Alló no era un matxo, sino un dimoni del infern ab qui no podria bregar més qu'un tragner com l'Olaguer ho fou. La bestia no volía entrar á l'estable, y sols ab l'aturdiment dels cops y'l dolor que las batzegadas de la serreta li deixaría á l'ensagnada boca, lográ aquell rendirla.

Lo pressentiment d'alguna crudeltat misteriosa s'apoderá de tots. Tothom pensava en lo Moreno, tan dócil y volgut sempre, y l'estranya aparició d'aquell matxo los esferahía tant que no gosavan á repetir la pregunta d'en Pere.

Fermat lo matxo, l'Olaguer correu á tancar-se en s'habitació pera repassar las quatre unsas qu'havia guanyat en la barata del Moreno, y aquell vespre ni baixá á sopar ni hi hagué qui entrés á la establa á dar un bri de palla al animal. Los masovers y mossos mentrestant se perdían en conjeturas, grunyint de rabia.

L'endemá al matí baixá l'Olaguer y maná á en Lloréns, lo més obedi-hent dels mossos, qu'entrés á donar pinso al matxo. Lo pobre xicot, encar que refunfunyant, obehí, y la bestia'l rebé ab un raig de cossas que'l deixá extés á terra ab una costella enfonzada. Als clans del ferit, acudiren tots los de la casa y se l'emportaren á la cuyna á curarlo, seguits del Olaguer en persona,

qu'ho presenciava tot moix. Mes l'Aloy, lo geperut, excitat per la desgracia del company, sortí y armat d'un bon samaler entrá á l'estable á rebatre á cops á aquell dimoni, fins á matarlo. La bestia, aixís bastonejada, li clavá dentellada al gep y escapá esperitada y bramant camps á travers, botant com monstuós moltó.

Llavors, la sarracina s'armá contra l'escanya-pobres; tota la casa en pes las emprengué contra ell, y en Pere, al arrancarli la confessió de lo fet ab lo Moreno, l'embestí de dret á cops de puny, las donas li tiraren en cara totas las mesquinesas, tots los deutes pendants, los mossos entre gemech li juravan venjar-se, y quan lo tingueren ben atrotinat y abatut, li anunciaren tots la sortida.

—Jo no tinc res —afegí en Pere— vos encare'm debeu la despesa de dos mesos: veniu donchs á demanarme compliment de contracte y la munta, que potser us faré un cap nou. Ni que sápigam anar á presiri.

Un cop pogué, l'escanya-pobres s'en pujá á dalt, se folrá d'or com Deu li doná á entendre pera no deixar un céntim allí, y boy coixejant de pes, eixí de La Coma, foll de rabia, ab la doble intenció de fugir d'"aquells lladres" y de veure si atrapava al matxo pasturant.

Bon vent, exclamaren á una tots los del más, y'l geperut Aloy, no poguent contindre, eixí fins á l'horta á espiarlo bona estona. Plantat al mitj del ample espay ab son coll tort, los ulls guspirejant de rabia, al punt que se li perdía de vista, l'amenassá ab lo puny clos, exclamant:

—Me la pagarás, juheu!

IV A sos coneixements de traginer y lleugeresa, degué l'Olaguer lo recobro d'aquell matxo enfutismat. Amansit si't plau per forsa, 'l muntá, y tot dringantli per las butxacas, arribá l'escanya-pobres á Pratbell que no eran dotze horas. Ningú s'admirá de que tal miserable entrés muntant al pel bestia tan enfellonida. Moix y pensatiu arribá á ca'l Notari, descavalcá y demaná á son amich una sentada. Moix y pensatiu arribava, per lo molt qu'havía reumiat tot venint:

—Ja ho veu, Don Magí á mi no'm convé de cap de las maneras qu'en Pere se'n vaji, pot suposar que qui sab lo que li dech, me bescantaré per aquí y per llá, no trobaré masover y tota la cullita d'enguany, al menos, se me'n va á norris. De la munta no cal parlarne: prou clar ho ha dit ell; vaji derrera d'un pobre.

—L'heu feta grossa, l'heu feta grossa! —exclamá D. Magí, gratantse la galta y ab lo tó sentenciós de sempre— Però bé: ja veuré d'arreglarho, ja us faré aquest favor, qu'en bona fe val la pena.

—Y cá jells ne tenen la culpa, ab las sevas pors; que'l matxo prou l'amansiré jo, y llavors veurían lo negoci. Si es un animal de pena.

Y dihent aixó, ab tot y esser l'hivern, l'escanya-pobres s'aixugava ab lo revés de la má la suhor que traspuhava per son front petit.

—Convindría que me'l fes depressa aquest favor —gosá á dir l'Olaguer, veyent al Notari encaparrat per altrás cosas y disposat á no parlarne més.

—Home, quán? No vindrá d'un día.

—D'horas: veji qué li dich. Un pagés cremat, y allí son tres homens, es capás d'escapsarme tots los arbres de l'hisenda en menos de un jornal.

Aquell dimoni de jeperut, es capàs de ferho tot sol.

Lo Notari, excusantse de poder anar á La Coma fins d'allí á dos ó tres días, prometé, vista la premura, escriure aquella meteixa tarde pera parar lo primer cop. Y, com cedint per fi á la preocupació que'l dominava, preguntá, mudant de tó:

—Bé, y ahónt aneu á viure are?

—Al hostel de Sant Roch m'hauré de ficar, de primer entuvi ¿qué vol que fassi?

—Potser me llogariau lo castell —feu lo Notari ab rialleta maliciosa.

—Cóm! —saltá l'altre— que ja es de vosté?

—Sí, home, sí. Ahir vaig pendre possessió —digué, arrossegant la paraula com pera mellor savorirla. Y entregantse á l'expansió del goig, explicá, per pessas menudas, l'història d'aquella adquisició usuraria, sa primera adquisició, arrancada de las mans foradadas de D. Guillem, lo darrer brotim de una baronía de cinch centurias, que després de la disbauixa y l'estupidesa, acabava de morir en una sala del Hospital de Barcelona, sol y vern, vell y fadrí, menjat per l'escrófula y la miseria que durant tants anys anaren rosegantlo per cafés, bordells y casas de joch.

—Llogar? —replicá l'escanya-pobres, entre admirat y sorprés— ¿Qué vol que hi fassi al castell? —Guar lo... —respongué'l Notari, mossegantse la llengua— Viurehi, vull dir.

—No, ja ho deya be de primer, ja: guardarlo. Home, li faré un servey y encare vol que li pagui? Qui serveix, paga mereix. Y jo llogar aquell casalot

tan gran?

—Mireu: si no sou vos, potser me'l llogarà un altre: are que volen empastifar la vila ab fábricas, no faltarà demanadissa. Ja ho veureu qu'aviat hi sentim allí'l catrich-catrach de trescents telers.

—No somnie truytas, home. No veu que tot alló bellugaría com un castell de cartas? ¡Qu'es cas de posarhi telers!... Be, ja veurà, fem una cosa: Are alló está abandonat, nó?... Jo li guardaré mentres y tant que no ho lloga.

—Tira peixet. ¡Quína rifa!

—No diu qu'ho será aviat?

—Que la sabeu llarga, Olaguer. Y'l senyoríu? Y l'utilitat? Y'l producte del diner que'm representa?

—Y cá, home! si ja se jo que vosté hi vol anar á viure; que la senyora Tuyas no vol pagar més lloguer, ni vosté tampoch. Vostés s'hi mudarán aviat. Allavors me'n vaig jo, si per cas no m'hi volen cedir un reconet abaix per que'ls hi fasse companyía.

—Esteu molt enterat, Olaguer. Be, donchs, doneume un tant al mes de senyoríu y es cosa feta. La casa s'ho porta, es de senyors; heu de pagar senyoríu.

—Sí, d'un senyor qu'ha mort al hospital...

—/Sic transit gloria mundi —feu lo Notari, mostrant tot d'una son estil sentenciós y sos temors de sempre sobre'l previndre.— Una cosa era'l

tarambana del baró; una altra'l castell. Dos durets al mes y vos entrego la clau.

—Deu pessetas ¡Ni cinch tampoch! Quina lley d'agrahir favors! are, alló qualsevol ximple ho pot cremar, ó desembrassar quan menos.

Lo previsor Notari's torná groch, y abaixant la veu d'un terme dols, torná:

—Posemho á cinch y no'n parlém més.

L'Olaguer se repensá una estona, amagant en lo possible tot lo dalé que tenía d'aprofitar la ganga, mal que ganga fos per l'altre cassar guardiá y paga, y á la fi oferí tres pessetas que foren aceptadas després de llarch regateig. Obtingué'l permís y, en havent dinat, los nous amos y éll, ab lo matxo darrera, s'encaminaren cap al castell que Da. Tuyas no coneixía encara de dintre.

Al veure'ls passar los vehíns de Pratbell se mossegavan los llabis pera no deixar anar un somrís estrafalari.

—Quín terceto! —exclamavan després, entre dents, tot bellugant lo cap.

Aixís atravessaren mitja vila fins arribar á las derreras casetas del carreró miserable d'hont partía la costa del castell. Era aquésta una dreta grahonada, empedrada de palets y faixas de marbre esmolat que feyan arriscada l'ascensió. La molsa y l'herba rana que circuhian los bombats palets los deixavan sols clapejar com calvos caps de mort mal enterrats. Sort que l'esgarrifosa impresió era arreu substituhida per l'esment continuo que l'esperit de conservació reclamava. Lo matxo, no obstant, entre relliscadas y caygudas se resistía ab tal forsa á trepitjar aquell solatje, que no hi bastavan crits ni cops. Encabritat, arrufant lo nas y aixordant al mon

ab sos brams enguniosos, aquí queya y allá s'aixecava, trayent foch de las pedras, tot esferehit, com si fos més impresionable que las personas. No cal dir que devant de sas bojerías lo Notari y sa muller s'apressuraren á fugir costa amunt, enganxats l'un ab l'altre, y arrambantse á las voras del camí, fins arribar al peu del clos.

Tancava aquést un reixat de senzills barrots de ferro menjats de rovell, tan desllorigats ja y fora de pollaguera, qu'haventse un día encallat á mitj obrir, aixís restaren per sempre més, deixant més estret lo pas pero obert sempre. Terra de gleva aná enterrant los llistóns inferiors, y demunt d'ells nasqueren cada primavera flors y lianas que s'enfilavan pe'ls barrots ab aquell instint embellidor que sembla que tenen las flors boscanas.

Passat aquell llindar, la pujada no dolía. Ab pochs passos més un assolía'l castell, una plassa empedrada ab grans carreus desnivellats per la forsa increible dels escardots y fonolls que creixían entre'ls junts. Un cop allí, podía un asseures en lo llarch pedrís de l'esquerra y contemplar lo castell.

Era aquést, bastiment del sigle XIV que s'aixecava alterós encara ab sas marletadas torras, sos finestrals trilobats partits pe'l corresponent maynel, sa pedrera escaixalada avansant al mitj del exténs devanter ja terrós, esquerdat y ple de pedassos de diferents temps y gust. Fins los més llechs en arqueología se sentían dominats de misteriós respecte devant d'aquell ferreny monument que ressaltava sobre'l blau del cel ab imponent magestat. Y al recorre ab la vista la grandiositat de sos massissos, la variada distribució y grandaria de las oberturas, los perfils y atrevits trepats de la pedra tallada, un se sentía embadalit y com prés de punyent curiositat. Tant, que be ofería la vila, al peu meteix, son pintoresch panorama de desnivelladas teuladas, cimboris, xemeneyas y campanars, la campinya sas

catifas y arbredas, los torrents llurs miralls per terra extesos llampegant entre'l fullatje, lo cel sos horitzóns y mars de llum; però'l visitant posposava tots aquells tresors á la set de son esperit, ullprés per la porta del castell hont tenía fit l'esguart ja feya estona. Si estava barrotada, porque ho estava; si de cas era oberta, porque ovirava á dins son vestibul ojival, son pati negrench y recullit, l'ampla escala á cel obert ab son empit de rosetóns, las parets trauhadas assí y allá per finestras y portas fistonejadas de graciosas motlluras, capitellets y repisas esculpturadas. Un vel humit y cendrós semblava, d'allá en fora, cobrirho tot del misteri més atrayent; l'imaginació's forjava ja tota una resurrecció d'Etat-mitjana: estrados entapissats, arcas de roure de cayruda talla, lo gran tinell ab la vaixella d'or, l'arpa del trovador, l'armadura del avagant, los enfilalls de perlas y joyería de las damas. Altres dalían per veure'ls cellers, las foscas masmorras, los subterranis misteriosos, la consabuda mina que per forsa degué tindre'l baró pera baixar á la vila, pera escaparse potser fins al riu.

Y res d'aixó hi havia. Lo famolench Saturn s'havia empassat fins los ossos d'una vintena de generacions d'aquella antiga familia, anant á trobar lo darrer baró dins d'una sala d'hospital pera disputar á l'escrófula las aixarrehidas llencas de teixits qu'aquesta no pogué engolir en tant de temps com aná rosegantlo. Lo corch y'l rovell s'encarregaren de menjarse'l parament, las armaduras. ¿Quí coneixerá en las rosadas orelletas de la novia ó entre'ls postissos empolvats de la dama enlayrada en son palco, las perlas y pedras finas qu'enlluhernaren al pobre juglar, que tremolaren ab la rialla de la tenzó ó espurnejaren irisadas pe'l flameig de la llar fumosa? No restava sino la pedra, y aquesta l'havia desennoblida, de primer, lo vici; avuy anava á envilir-la l'usura.

Don Magí, lo menos corsech d'aquell terceto, torná á admirar encare tot cofoy sa primera adquisició; mes fins los altres, al entrar en aquell vestibul momificat, sentiren certa impressió de reverencia molt semblant á la que causan los temples y'ls sepulcres. Muntaren al primer pis. D. Guillem, fora d'un centenar de llibres y unas quantas cadiras coixas, tot s'ho havia venut temps ha; las salas, totas las dependencias estavan buydas, y las cobertas de volta, als cops de taló, ressonavan com campanas de vidre. Los ressechs finestróns clarejavan per cent esberlas, y com si fossen curts de mida deixavan en llurs galzes ample pas á dragóns y sargantanas quan no oferian al vent las sonoritats d'un'orga dotada de registres ben potents. Hi havia en aquellas salas un cert baf de mort que glassava'ls esperits. Da. Tuyas comensava á trovarlas massa grans y á penedirse d'haver ajudat á adquirir semblant casalot, mal que no'ls hi costés més enllá de vuyt-cents duros. L'escanya-pobres tot era mirar ahónt s'encauharia. "Lo qu'es per allí dalt, de cap de las maneras." Y com qu'anava cansat pe'l pes del diner, tenia ja ganas de trovar repós.

—Ja ho veyeu —li deya'l Notari qu'en los ulls de la seva dona's veyia venir una pedregada á sobre— si n'hi cabrian de telers aquí.

—Sí, esperi, esperi que li lloguin. May ho havia vist de part de dins: mes are'm convenso de qu'es un casalot aixó. Sembla fins que hi té d'haver ramor. Si no hi viu un desanimat com jo, no ho habita ningú; si no ho ven per pedras ningú li compra. Me sembla qu'ha fet mal negoci, D. Magí.

—Sempre feu mals abaranyes de lo que més vos agrada.

—Sí, á fé de Deu, ja li dich qu'es ben galdós pera que un se n'enamori. Un hom s'hi mor de fret y de por. Com no estiga mellor abaix!...

—Sí, sí, anem per abaix —interpretá Da. Tuyas cada cop mes capficada.

—Oh, abaix! Abaix s'está molt bé —exclamá'l Notari.

Y baixaren, y com la gran cuyna estés ben acondicionada y un xich provehida, y notés l'Olaguer que la pelada establa era de fácil omplir ab un paller que treya'l cap per demunt de la tanca del hort allí á duas passas, ja's vejé á coll.

—Hont dormiréu avuy, Olaguer?

—Ab lo matxo, velhi aquí. Jo ab un feix de palla'n tinch prou per avuy; demá ja m'arreglaré.

—Y la palla, d'hónt eixirá?

—Home, m'ha de deixar la del paller.

—Demaneu més qu'un pobre.

—Y que no veu que ja es podrida?

—Ben bé's deu menjar lo matxo la que li heu dat al entrar.

—Home, per avuy hont vol que vaja á buscarla? Cóm vol que'm fassa un jas? En aquesta casa no hi ha un mal llit.

—Be, vaja, per avuy...

—Pensi á escriure al Pere, D. Magí.

—Ja está fet; en aquestas horas la carta ja camina.

Y aixó dihent, se despedí'l matrimoni, y del brancal de la porta lo seguí l'Olaguer ab la vista, fins que vegé'ls caps enfonzarse per la relliscosa devallada ab moviments expressius que denotavan viva y picada conversa. Da. Tuyas se n'havia dut una impressió dolentíssima del castell: conceptuava com l'Olaguer qu'havian fet un mal negoci, deya qu'era un casalot, qu'era massa gran, car de foch y d'escombras pera habitarlo, y grunyia ja per no anarhi á viure de cap de las maneras. Sóls perque no fos dit, D. Magí, qu'interinament no desconeixia la rahó, sostenia no obstant lo contrari: ab molt poch gasto s'apariava alló magníficament; podrian criar porch, coloms y gallinas; tindre una cabra pera la llet; l'hort, que'l podrian conrehar ells mateixos los diumenges per entreteniment, los provehiria de verdura; si tant convingués, llogarian los baixos; en una paraula, ficats allí serian uns reys, lo castell los hi faria la vida. Després, devant de la tossuderia de la seva dona y per no donar qué parlar, un cop dins la vila, s'avení á vendre'l: de segur que li compraria, pagantho bé, en Vives, aquell vanitós de la Granja.

V. Lo castell fou la perdició de D. Magí. Aquella carronya de Da. Tuyas li tirava á la cara cada día com una gran disort, com un disbarat que sóls podía ocórrer á un home negat de sentit comú, incapás de menar una familia, de dur lo pondu d'una casa. Y no bastava que'l Notari oposés á tals agravis, que'l primer pas d'aquella adquisició's debía precisament á qui tant lo recriminava.

—Jo no conexió'l castell més que per de fora.

—Ni jo, gens més.

—Tu tenías obligació de mirarho mellor; aquéstras no son cosas de donas, però si deber vostre. Y ja estich cansada de sentirme que la culpa es meva: jo no vaig aconsellarte sinó que li deixesses los primers trescents duros al

vint per cent, y tu encare los hi vas bestreure al dotze. Tu, y ningú més, ne té la culpa; tu, que tota la vida has sigut un somniador y res més; que sense mi no haurías fet res de positiu; disbarats sobre disbarats y sempre disbarats. Estaríam carregats de terra pera engreixar pagesos y nosaltres cantant los goigs de Sant Prim.

—Peró, dona, aixó's vendrá; aquell vanitós de la...

—Tornemhi ab lo vanitós. Lo vanitós ets tu, qu'has somniat tota la vida ab propietats. Sempre'm surts ab lo vanitós de la Granja, com un melindro pera ferme callar: ¿que't pensas que soch una nena que's mama'l dit? Alló no t'ho compraré ningú sino á preu de pedra... ¡Sembla impossible que la gent te confíen escriptures y testaments! Pobre de tu que jo't faltés; que ben ennavegat estarías.

Y un día, y un altre día, á la hora de dinar, á l'hora de sopar, á l'hora de anar al llit, sempre aqueixos gemechs, sempre las meteixas inculpaciós, fregían las sanchs del pobre Notari, y sa salut decandida ne venía á menos.

Semblava que li havia ficat un clau al cor y que cada día li enfonzava més y més á novas martelladas. D. Magí anava fonent greix, gasant paciencia, ascoltant cap-moix tants vituperis, restituhint á solas lo dinar ab la bilis remoguda, fins una certa nit que tant y tant las enfilá Da. Tuyas, que l'home no pogué més:

—Prou! —va dir— prou! Recórdat lo qu'eras ans de casarte ab mi: la meva criada. Recorda qué vas durme en dot: la roba que jo t'havía regalat... Recorda que vaig tornarte ab lo casament: jo no ho vull dir; prou ho sabs tu. Recorda quí'ls ha fet los diners que tens, que m'amagas fins pera menjar... Jo, jo, ab lo meu treball. Tu no'm pots demanar comptes, tu no hi tens cap dret. Calla de un cop, y si no estás bé al meu costat...

No pogué acabar la frase; las camas se li blincaren, perdé'l mon de vista y caygué extés á terra. Un cop de sangs al cap lo matá en dos días; morí en brassos de son escribent y d'un vehí.

Inmóvils restaren un y altre bona estona, contemplant al finat dins la recollida alcova hont los dos fils de sol que s'escorrian pe'ls mal ajustats finestróns arribavan fosos en llum grisa. Inútil era llur recel, róssech de la darrera esperança á que'ls vius s'arrapan per'envá retindre'l vol del esperit: era mort, ben mort. Sos ulls envidriats, la boca oberta y fosca, l'inflada má sobre'l llensol, tenían la trista inmovilitat de la pedra. La grogor de la pell, en aquella claror, prenía un tint blavench que feya més cantelludas las apófissis, y ombras amoratadas semblavan demacrar més, per moments, tota la faç.

Convensuts de la trista veritat, eixí l'escribent á darne part á la viuda, ab l'encongiment que causa missatge consemblant. Lo pobre home havia perdut l'esma del temps y creya que fins la dels llòchs; ja que no trobava á Da. Tuyas en cap sala ni cambra. Per fi arribá al menjador y topá ab ella, dinant tranquilament. No ans de badar boca, que prou li obrí la sorpresa de cop, però si ans de posar en joch los llabis, lo feu tornar enrera la viuda, pronunciant ab posat y veu imponents las següents paraulas:

—No vull saber res. Es hora de dinar y dino. Després me dirá lo que hi haja.

Lo pobre escribent, ab tot y conéixer l'egoisme d'aquella dona y d'haver presenciát la fredor dels darrers dias, quedá espalmat, com devant de una trahició alevosa. Y encorregut y aclaparat de pena, torná al costat de son company y mirá al mort ab major dolor.

—¿Qué fém? Se refredará... l'hem de vestir.

—Esperém una estona —respongué ab tremolosa veu, l’escribent. Y’ls colors que li pujaren á la cara, lo privaren de delatar ni indirectament á Da. Tuyas.

Passava’l temps y’l vehí insistía ab natural indiscreció; però son company callá ab tota la fermesa d’un cor honrat, fins que, sentint ramors per allá fora, cregué arribat l’instant d’eixir, y ho feu, mal que li costés, pera no enviarhi al altre.

—Ja pot pensar —digué ab veu aspre que no pogué endolsir— que no vinch á durli cap nova, sinó á demanarli roba pera vestirlo.

Da. Tuyas tragué, sens inmutarse, un paper plegat que mostrá al escribent.

—Véu: es de lletra d’en Magí, que vosté coneix, aquí hi há la seva firma, que vosté coneix... donchs aixó es son codicil, hont disposa... llegeixi... que son enterro siga de pobre. Amortállinlo ab lo llensol.

Y dit aixó, girá l’esquena, deixant altre cop al escribent més espalmat que may.

Peró aquell vespre, Da. Tuyas, quan entrá per primera volta á l’alcova pera apagar la xinxeta, única llum que permeté encendre al costat del mort, vegé ab sorpresa qu’aquést no estava amortallat ab lo llensol, sino vestit de negre. Atansá l’llum, palpá la roba, y al sospitar qu’era’l vestit bo del escribent, no pogué evitar que’l fòch de la vergonya li encengués la cara. Y quan sos ulls caygueren sobre l’esquerdalench rostre del difunt, hont semblava haverse petrificat l’emprenta del martiri, un crit de la conciencia li feu bategar lo cor y exclamar ab veu confosa.

—Deu t’haja perdonat, Magí.

Bufá la xinxeta y, ab un llum á la má, eixí tota esgrouehida, en tant que sobre'l mort queya la negror de las tenebras.

VI.

Era de massa bon natural en Pere de las Borjas, pera no acceptar l'avinensa proposada pel Notari. Passat lo bull de la sang, arribá á sentir com pietat delescanya-pobres, á qui havía bofetejat impunement, se n'empenedí com si hagués pegat á un malalt. Rebrotá, per altra banda, son amor envers la terra que tants anys há conreava, y sóls ab greu de la consciencia hauría sabut alluyarsen sense tindre corrents los comptes. Alló de no pagar, afrontant fins lo presiri, 's diu al cop de la disputa; convertirho en fets, quan ánima y cos tenen igual nivell de bondat, ja es diferent.

Per aixó tothom restá en son lloch, llevat del Aloy, qu'era, en efecte, geperut de cos y ánima. Aquést no estava per cosas, si'l veyá per allí, s'hi perdria; sóls terra entre mitj podia lliurarho d'un cop de venjansa que potser costaria car á tots dos. Y en havent parlat per aquest estil, se penjá'l farsell á coll, lligat al cap del bastó, y abandoná La Coma, asmirat de que tots los altres fossen tan baixos y perdularis.

Peró per la lógica prepotent dels fets, aquella avinensa promoguda per l'escanya-pobres produhí un capgirell en l'orde social dels avinguts, verament inesperat. Cap d'ells lo veyá venir y tan natural com era, donchs que consistí en aixecar al fort y anorrear al feble. Lo masover obtingué un nou cavall, cobrá las despesas fetas, y sense aixecar la veu ni menos los punys, de las-horas ensá, allí en La Coma, era l'amo; l'escanya-pobres, si no'l mosso, un súbdit. Tota l'autoritat moral qu'aquést hi havía perdut l'havía guanyada l'altre.

Se comprén l'odi qu'aquesta humillació havia d'engendrar en l'escanya-pobres, qui, de llavors ensá, estalviá tot lo possible las anadas á La Coma, ab goig y benhauransa dels masovers. No podent prescindir d'aquéstos, tot lo desitj del avaro fou despossehirse de la mesada; pero'l dimoni del carril ho feya més impossible cada día, com qui diu xuclantse á la gent rica pera portarla á Barcelona. Ben segur que no l'hauría dada á mal preu, pero ni á mal preu trobava comprador.

Ah! que bé deya'l Notari "aixó es peste pera'ls pobles!" Prاتبell s'abaltia de pobresa de sang, y com tots los atacats d'un mal crónich, se alimentava d'esperansas ilusorias qu'ab lo consegüent desengany la consumían més y més. Avuy se parlava d'una fábrika, demá d'unas minas, un altre día era una font miraculosa lo qu'havía de remontar la vila; però ni la font, ni las minas, ni la fábrika apareixían en altre mon qu'en l'imaginari, consol dels desenfeinats y empobrits. Lo real era'l carril, aquells convoys de riquesa que desfilavan á la vista de tots, pera fugir sorollosos y ab crits d'ergull d'aquell recó de miseria que'ls hi dava pas!

L'Olaguer ja no podía passar pe'l carrer de La Roca sense trencarli'l cor la vista de son antich magatzém ab la porta tancada; anava al hostal de Sant Roch, y envá hi cerva tot aquell aixám de carreters sempre mancats d'un'hora, d'un pam de corda y de diners, qu'ell bestreya ab tant profit. L'ensopiment que regnava per tot arreu'l consumía com á La Coma, sense que Las Paradas ni l'hort dels Mínims poguessen darli consol, porque'ls tenía arrendats. La mort del Notari acabá d'aixafarlo, porque ab ella quedá sens conseller y amenassat d'alguna etzaguellada de la Tuyas que me'l plantés fora del castell, ahont ja's trobava com lo peix al aygua.

Lo castell, sí, 'l castell era son únich consol. Tants escarafalls com ne feu á primera hora y tanbé com s'hi trobá després. Per' aquell home esquerp, cap edifici com aquell, apartat de la vila per una costa perillosa y sóls visitat, de lluny en lluny, per algún foraster que no més se preocupava de las pedras. Aprofitant l'indiferentisme, pera no dirne odi, ab que sos amos lo miraren á causa de las disputas, l'escanya-pobres s'ensenyorí de tot lo casal, l'escorcollá de cap á cap, trobanti un sens fi d'amagatalls que feyan sas delicias. Feu mudar lo pany de la porta forana, trobá en l'hort una bona soca de cirerers pera barrot, apuntalá fortament las finestras més sotmogudas, y aixís assegurat, sense més company que'l matxo mossegós, no temé ja entregarse á una lley de jòch per demés estrany. Consistía en distribuir las talegas per diversos amagatalls, de distints pisos y en passarse llargas horas de la matinada y vespre recontant las unsas y dobletas, mudant los saquets de lloch cada día. Tan aviat la talega qu'havía entafurat abaix al celler passava á ocupar lo recó de biga de la golfa d'hont n'extreya un altra, com aquésta era col·locada al cau del celler ó en un forat del primer pis, ó sota la rejola del quarto fosch, sinó entre la palla de l'estable ó en lo munt de la cendrera. Aixís las visitava d'una á una, las hi feya estacións ab fervor religiós, hont desplegava tota l'idolatría de que parla Sant Pau, las portava una estoneta sobre'l cor, y ab llur trasbals y diferencia, notada al contar, se feya l'ilusió d'esser més rich. Sense cercar gayre, trobá encar per golfas y magatzéms, portas vellas, trossos de biga, despullas de mobles corcats que li servían de llenya pera coure las farinetas, aixís com los llibres de D. Guillém pera encendre'l fòch. Descobrí també mitja gerra d'oli ranci ab que alimentar son llum de ganxo fins qui sab quán, y en sos escorcollaments, contragué la deria de buscar los tresors que per forsa hi havia d'haver soterrats en lo castell. No hi hagué un pam de paret que no truqués, primer

ab los nusets dels dits, després ab una massa de ferro, ni una cana de terra dels baixos que no sotmogués ab son magall.

D'aquí qu'ab los sorrolls sotmorts y ab los viatges llum á la má que clarejava en negra nit per los esberlats finestróns de tots los pisos, comensessen los vehins del carreró á dir que hi havia ramor al castell, á forjars'hi fantasmas y esgarrifosas historias, quan lo home més content y tranquil hi estava. Y si algú no s'ho creya, feya com que sí, tan sóls per'ajudar á traures d'aprop l'escanya-pobres. Aixís la veu s'escampá més aviat per la vila que no'n fou ell sabedor.

Quan la nova arribá á Da. Tuyas, li causá un tropell. —¡Adeu, are sí que ni'l llogó, ni'l vench may més! Are si que ni jo puch ja mudarmhi!

Feya tres mesos que D. Magí era difunt, y ofegats ja'ls antichs ressentiments qu'á primer' hora li feren acceptar, aquella perdua com un gran guany, Da. Tuyas comensava á sentir lo defalliment d'esperit de tota viuda. Un oncle del difunt l'amenassava ab plets, la soletat més gran la rodejava, l'honrat escribent no volgué trepitjar més aquell escriptori, qu'hagué de confiar á qui menós confiansa li mereixía; los honoraris que per conveni ab lo substitut havia de cobrar, eran font qu'anava estroncantse y s'estroncaria del tot lo dia que'l notari nou s'emportaría'ls manuals. La manía d'esser robada li creixía per moments, y reduhida, pera viure, á gratar los curts productes que tocava del escriptori, veyá, esgarrifantse, arribar lo día de no poder estalviar los rédits del diner bestret qu'era son capital. De la plassa, del vestir, de sas necessitats diarias, no'n podia ja traure res aquella miserable; un sol estalvi li restava á fer, lo de lloguer de pis; y estava disposada á ferlo desseguida que perdés lo manual, trasladantse al castell si

no trobava arrendatari ó comprador. Aquella nova, donchs, havia d'aclapararla, y per'eixir de duptes, enviá á cercar al Olaguer.

Precisament feya tres dias que, contra sa costum, l'escanya-pobres tornava á La Coma, hont passava llargas horas. Era á mitj juny; los camps estavan plens d'ufana, los cirerers y pereras de Sant Joan carregats de fruyt; l'horta tenia un abundós esplet de tomáquets, pebrots, auberginias, monjetas y alls; la vinya comensava á verolejar, y, dins del barri, los masovers batían las rossas garbas de blat á la llum enlluernadora d'un sol esplendent y entre una atmósfera d'or. Ja no era aquella terra morta del hivern, tan avara en dar com cara de mantindre; era tot'ella un doll de riquesa qu'entendría al Olaguer. Allí contava de primer los caballóns, després las garbas, després las quarteras de grá, y per fi las doblas d'or á que veyá reduhit llur preu. En lo desvari de sa passió, ja las apilava, ja las cosia en talegas y las portava de dalt á baix del castell ben apretadetas sobre'l cor. Aquést se li aixamplava devant de tanta abundó, l'arrastrava á treballar ab dalit y á ferlo altre cop sociable. Mentres los masovers dinavan, desfermava son matxo, y enfonzantse fins á genoll en la batuda preparada á l'era, comensava á batre, tot cantant y aixeribit, ab l'afany de enllestir feyna y tocar diner. L'odi contret ja se li apagava, tornava á conversar ab las donas, á mostrarse afable ab los nens, á trobar bella á la Sileta, á somniar ab lo matrimoni, y son major goig era á las tardes, quan tornantse'n á Pratbell ab los corns de sarria plens de fruyta y verdura, pensava en los guanys ja próxims de la cullita y en la que pera després prometía la vinya encara. L'arreplech fet á La Coma li estalviava la despesa del hostel; no menjava sinó verduras, cireras y peras, y com home previsor, omplía l'sostre de la cuyna de restalleras de pebrots y bitxos que s'assecarían pera l'hivern.

Quan la criada de Da. Tuyas vegé barrada la porta del castell desde'l cap de la costa, torná enrera tota joyosa de no haver de trepitjar aquella casa de la ramor. Da. Tuyas, rosegada d'una corcor que la consumía, hagué d'insistir dos cops més, enviantli, lo derrer, una carta que la criada tirá per la gatonera, arrencant á córrer tot seguit.

Llavors l'escanya-pobres se presentá, ascoltá ab atenció las penas y travalls d'aquella viuda y restá tot d'una pessa al sentirli dir lo de la ramor. Sa primera impressió fou molt semblant á la experimentada en lo magatzém.

¡Es á dir que ja's tornan á fixar en mí! pensá. S'esgroguehí, quedá capficat una estona, y, arreu, ab una mirada guspirejant de goig, en la que la mateixa Da. Tuyas, menos possehida d'ira, hauria llegit un sobtat descobriment, respongué qu'era veritat.

—Cóm! —exclamá la viuda— Y goseu dirmho!

—Per qué m'ha enviat á cercar, vosté? pera que l'enganyi?

—Y goseu dirho!... —torná á fer Da. Tuyas, roja com un tomáquet.

—Ja ho veurá, parlém clar: qué vol dir ab aquestas exclamacions? que creu vosté que jo ho faig?

—Si, ras y curt, aixó mateix. Vos desitjeu eternisarvos allí per una miseria, robant lo pa d'una pobra viuda; y fent por á la gent, escampeu aixís, ja no sóls á llogaters y compradors, sinó á la mateixa mestressa, qu'os hi faria nosa.

L'escanya-pobres ascoltava badant son morret de furó y, en acabant, replicá ab l'intenció d'una amenassa esglayadora:

—Be, donchs, tréguime’n. Ja veurém qui hi anirá á estar.

—Se quedará tancat á pany y clau.

—Que li deixá gayre’l baró, ab tot y esser un beneyt del cabás? Que per ventura’s creu la gent que so jo qui fa la ramor?

—Ho esbombaré, jo —interposá la viuda ab l’imprudencia d’una dona fora de sí.

—D’aixó ja se’n guardarà com de caure —exclamá l’escanya-pobres, fent un pas endavant pera dar major forsa á l’amenassa. Y, arreu, endolsint lo tó: —Me sembla —prosseguí— que va mal aconsellada vosté; si la gent té por al castell, no’l deixi sol, porque... hi calarán foch.

Y en lo “hi calarán”, á Da. Tuyas li semblá entendre “hi calaré”, quedant espalmada, retuda.

—Are, fassi’l que vulga. ¿No se li ofereix pas res mes? —afegí l’escanya-pobres, veyentse vencedor.

La vella rodá’l cap, sens gosar á aixecarlo, consumint en silenci las llágrimas de despit que l’ofegavan. Y darrera d’una pausa embarrassosa, sentí que son enemich, posantli la má á la espatlla, aixís parlava:

—Pe’l be que li vuy, ascóltim. Un dia, ’l seu marit, Deu l’hagi perdonat, me deya: “Olaguer, t’has de casar”. Lo seu consell me va sobtar de debó, y ell, pera ferme agradós lo matrimoni, me va pintar las virtuts de vosté, com estalviadora y dona de sa casa. Ni aixís vaig volguer ascoltarlo per duas rahóns: porque ni’m feyan falta las donas, ni personas estalviadoras y del bon seny de vosté’s troban per tot arreu. Es, aném al dir, tan difícil com

trobar homes de la meva lley... y vosté era casada. Donchs bé; després hi he pensat molts cops: don Magí tenia rahó; ni l'home ni la dona, quan tenen alguna cosa que perdre, poden viure sols... y la dona menos encare, molt menos... Créguim á mi: senyora Tuyas, casis.

L'aludida per fi aixecá'l cap, y topant ab la mirada traydora del Olaguer, digué ab falsa rialleta:

—Es á dir que vos sabeu un modo de capitular?

—Crech que vosté m'ha entés.

—Y llavors no hi haurá ramor?

—May n'hi ha haguda.

—Donchs que deya ara meteix?

—La gent veig que s'ho creu, y essent aixís es més fácil ferli sentir de debó... Are falta saber, que jo un servey lo pago ab un altre servey.

—Sou ben dolent! Tinch set mesos pera pensarm'hi.

L'escanya-pobres arronsá las espatllas ab un cop nerviós, y ficantse las mans á las butxacas, eixí escala avall, deixant á la vella pensativa.

VII.

Durant aquells set mesos, lo defalliment de la viuda anà augmentant al compás de las contrarietats que, per tots cantóns, li eixian. Queyan rédits, y'ls deutors, uns apurats de debó, altres envalentonats per la falta de D. Magí, de qui no gosaren riures com á curial qu'era, no pagavan; los manuals havian desaparegut ja á mans del Notari nou; l'oncle del difunt seguia en cartas y més cartas amenassant ab acudir als tribunals si no se li restituhia la part de llegítima gravada, y no cal dir que'l castell continuava en poder delescanya-pobres y ben lluny del pensament de compradors ni llogaters. Da. Tuyas sentia l'engunia de qui ha caigut al mitj del mar y no veu sino un baixell al horitzó, però lluny, lluny, que potser ni á temps arribarà pera lliurarla de las famolencas onas. Que'l baixell sia gran ó xich, hermós ó lleig, tant se val; lo cas es que vinga, que'l malhaurat agonisant puga aferrarse á la soga y lliurarse de la mort. Per sórt seva, 'l baixell anava atansantse, tot ensemps que'l contraposat onatje empenyia á ella cap al baixell salvador, com moguda d'invisible imán. Era una atracció d'afinitat molecular, empenta, per un cantó y altre, de necessitats aparelladas.

L'estiu, l'abundós estiu, havia passat, ab sas cullitas, ab tota s'atmósfera d'or, pera deixarne una altre de plom més miserable y aygualida; los brassos del pagés ja no s'obrian per no poder gayre bé abastar las dauradas garbas ni las sucosas portadoras de most; devant del amo, estava com un pobre, sempre parant la má, pidolant sempre per abonos y conreus, com un sagristá per ciris, que l'amo no veyia lluhir; la terra tornava á estar pelada, vidriosa, morta, y á Pratbell s'havia apagat lo burgit de vida que'l trasport de cullitas

li doná per un moment, abaltintse altre cop ab la tristesa dels dias curts y'l remorós trontoll dels trens que seguian passant d'esquitllébit, tan mofetas y ergullosos com sempre.

Altra vegada, donchs, estava l'escanya-pobres reclós en lo castell, adorant sas unsas, devorat per la passió, y morint de frisanza cada cop qu'havia d'abandonar la vila per'adinerar fruyts, porque temia més y més aquell ditzós cop de má. Una dona pera férlashi centinella li mancava; ja ho havia dit: "lo Notari tenia rahó". Y si per cas, somniant aixís, recordava á la Sileta, abaixava'l cap al pes del impossible, y's quedava aquella estrella pampallugant no més, en lo cel boyrós de la passió, entelada y moribunda. Tot son amor, totas sas tendresas, eran pe'l or, ¿á qué, donchs, la bellesa, la juventut ni cap dels encisos que porta en si la dona per l'enamorat? De segur que seria malgastadora, má-foradada, com la majoría. De segur que li duria fills, un reguitzell de necessitats costosas de que fins are s'havía passat. Ja ho insinuá aváns: ab una centinella'n tenia prou; y pera tal ofici cap tan barata e idónea com la Tuyas. Si era carronya y reganyosa, ja la posaria á rotllo, y després ni un guant. Ademés era rica, un altre mitjot pera contar, novas talegas que aparellaria, qu'un dia serian sevas, totas sevas.

Ab tals intents, lo garnéu del Olaguer procurá amanyagar á la vella, arreu d'haverla esparverada. La visitava sovint, li parlava sempre d'interessos, fentse, com qui no se n'adona, 'l rich, pera enllepolirla, li dava consells pera tráurela d'apuros, y, algun cop, al consell afegí sos bons oficis, logrant arrancar de malpagadors los rédits desitjats. Y si's parlava d'aquell oncle ó d'algún deutor tossut, ben prompte saltava ab sa deria sempiterna: "es porque la veuhen sola; una dona no fa por."

Aixís y sense una paraula d'amor, aná guanyant á l'interesada vella, que, per sa part, buscava rasser y també talegas. Havent dominat al Notari, ¿per qué desesperar d'un nou triomf? La gota forada la penya, poch á poquet se vá lluny, y tal moltó escuat aná per llana y torná esquilat. Aixís anaren ablanintse un y altre, y potser arribaren á creure y tot que s'estimavan, al menos ella, lo dia que, concertant las esposallas, la viuda li digué Olagueret y ell mastegá la paraula Tuyetas.

Passats, donchs, los deu mesos de lley, lo casament se realisá. Ells no volgueren pompas ni caramadas, no per avaricia ¡qu'es cas! sinó pera evitar-se esquellots, y rendir un tribut al dir de la gent que veyá á la viuda encare ab vestit tintat de negre, y de més á més sabia per boca d'ells que'ls contrayents, si no eran pobres, poch se'n mancava.

Era una matinada d'Abril, xamosa y riolera per lo ras qu'estava el cel, la fortor de rosas que duya'l ayre, la cantadissa de aucells que hi havia per arbres y teuladas... y, en fi, perque xamosa y riolera la veyan aquells sos sérs qu'anavan á assolir desitjos somniats. La vila gayre be dormia encare, quan la benehida parella ja eixia de l'iglesia; vestida de negre la nubia, però ab la perruca un xich més lluhenta, la mantellina posada ab més pretensions, una mica més encastat al cos lo mocador gran, l'esguart més aixeribit, menos arrugat lo front, menos caygudas las vermellas galtas y un poch més aprimat lo nas; potser xuclant la fragancia de l'atmosfera. Lo nubi, que semblava fill d'ella, anava en cambi com avergonyit, coto'l cap que cobria un bolet fins á las orelles (un bolet del difunt), una americana ampla y curta (americana del difunt), una armilla de quadros y un pantalón d'esca, que tot Pratbell coneixia com prendas del difunt, closos los llabis d'aquell morret de furó, las mans creuhadas al derrera, com si portés grillets.

Sí, era una matinada d'Abril, xamosa y riolera, per lo ras qu'estava'l cel, la fortor de rosas que duya'l ayre, la cantadissa de aucells que hi havia per arbres y tauladas... y en fi perque'l Diable n'havia fet una de las sevas.

Lo pis del notari Xirinach quedá tancat, ab papers als ferros dels balcóns. Tots los mobles foren trasladats al castell, feta excepció de la despintada taula de bayeta y cadira de brassos del escriptori, qu'ab llur producte serviren pera pagar la muda. Aixís, quan la parella arribá al palau de sos amors, tingué taula hont regalarse ab un chocolate ab secalls servit per la coixeta, ab repiquets y tot de crossa.

Era, la coixeta, una hórfana de solemnitat que, cansada de parar la má al portal de l'iglesia, mudava d'ofici, desafiant la por á las fantasmas que l'antiga criada no pogué vencer.

—Oh, si no fos la costa! —havia dit la mestressa— fins d'aquésta me'n passaria! Si no fa proba, ja anirá á plassa l'Olaguer.

L'Olaguer sortí á dar un tom per si topava ab un dels deutors més tossuts, ferli saber, ensenyantli las dents, que d'aquella hora ensá era'l marit de la Tuyas. Aquésta's passá tot lo matí arreglant las pessas de dalt, hont havian posat molta part dels mobles del Notari. Mes tart baixá y's tancá de part de dins en lo dormitori nupcial qu'era al cap del corredor immediat á la cuyna, altre temps destinat als porters. Però'ls nous senyors estavan més per viure á peu plá que no per muntar escalas y atravessar aquellas salassas hont se perdian com formigas. Per altra part, com qu'aquell dormitori dels porters havia sigut habitat fins á darrera hora pe'ls guardians que hi tingué'l baró, estava ben apariat de vidres y fustas, y aixó estalviava gastos; donava á mitjdia y aixó'l feya calent com un turró sens necessitat de braser; s'asqueya sota d'una torra ab volta de pedra per trespol, y aixó'l posava á

cobert de fòch y de lladres. La coixeta dormiria en la cambreta del costat del rebost qu'era darrera la llar, y aixís, tancant la cuyna, quedavan tancats y barrats per una porta més: tres, contanthi la forana. Reunint aytals condicions, be podian donchs escullir aquell dormitori, prescindint de si la cal de las parets era ja un xich massa rossa y escrostonada en certs indrets com mostrant llagas de pedra, y fent cas omís de las dimensions de l'alcova, qu'ab lo llit de matrimoni tot arrambat á un cantó en prou feynas permetia una cadira. A la saleta, en cambi, se n'hi encabian tres, la calaixera de la Tuyas, demunt de la qual posava son tocadoret de calaix, un bagul, un tres-peus pera rentarse, y penjada en un clau de ganxo, la carrabina del Olaguer. ¿Qué més podria desitjar un matrimoni senzill?

Dinaren frugalment, perque era primavera, y després donaren comiat á la criada.

—Avuy s'hi ha de conéixer —li digué donya Tuyas, que de la mort del Notari ensá per tothom havia perdut lo Don, llevat de las minyonas— vés, vésten á esbargir una mica.

Y quan la crossa ressoná per las llosas de la plassa, la nubia cridá'l marit qu'era á dar pinso al matxo, tancaren lo castell y's passaren la tarde entretinguts, obrint un amagatall en l'alcova que la capsalera del llit taparia.

—Has tingut un gran pensament —exclamá l'Olaguer, un cop tingué fet aquell gran trau en la tapia— Aquí ningú'l sospitará'l diner.

—En lloch tan ben guardat, home. Oh, y que cada vespre li podrém dar una mirada, no més despenjant la capsalera ¿véus?

—Contarlos y tot, si volém —afegí'l marit.

—Ah, briball! També t'agrada á tú contarlos, eh? —digué la nubia, fentli una magarrufa, tota entendrida per diverses causas. Y després —Bé, vaja, quánt n'hi posarás tu?

—Jo tots, ¿y tu?

—També tots, si tu no m'enganyas.

—A qué vindria enganyarte? No'ns hém fet testament deixátnosho tot l'un al altre? Llavors tot lo teu es meu...

—Y meu tot lo teu —saltá la Tuyas, sens deixarli completar lo pensament.

—Y es clar, dona.

—Sí, però'l diner té tants trencacolls... Un testament se fá y desfá tantas vegadas...

—Quinas ganas de gastar en paper sellat! Tu pórtat bé y no tingas por. A quí vols qu'ho deixi sinó á tú? A casa no'm van dar res: que treballin.

Y al dir aixó, trucá al castell la coixa, á qui vegeren de la reixa de la cuyna.

—Ascolta —digué la Tuyas, aváns d'eixir el vestíbul— Cal que pensis en encarregar la porteta pera l'amagatall.

—Demá la clavarém.

Y quan á mitja nit dormian, uns cops morts y fondos feren tremolar sota'l groixut llensol á la coixeta, ensemps que no menos tremolós, l'Olaguer s'asseya al llit y parava orella sens ni gosar á respirar.

—Qué ascoltas? —preguntá la nubia, ofegant un xiscle.— No m'havías jurat qu'era mentida lo de la ramor?

—Calla... calla...

Y se sentiren altres cops sorts y fondos.

—Malviatje'l matxo! —exclamá á la fi'l marit.— Es ell, es ell. —Y ab veu ja natural, afegí llavors.— Veus, quan jo dormía á l'estable, com que'l tenia á l'orella, no'm dava aquets espants. En aquesta casa tot ressona, y desd'aquí semblava'l picot d'un minayre. Però es la Vespa, no t'espantis.

—Ja n'estás ben segur?

—Sí, dona; ja póts dormir.

—Es que res me fa por com los lladres.

—Quant jo era un pelat no'n tenía á ningú; ni'n tindría tampoch aquí dins per aixó... Allí hi ha la carrabina, y vés si'ls defensaría... porque no es la vida lo que'm dol, no;... 'ls diners, la mofa, la mofa de que't prenguin lo que tant t'ha costat d'arraplegar.

—¡Jesús, María Santíssima! un altre cop!

—Sí, es ell; no t'espantis.

—La meva por es á un cop de má per un camí; que t'agafin descuydat. Per aixó't vull dir una cosa; ascolta, no't tapis ab lo llensol, ja t'abono qu'es la Vespa, are encar fa companyía... Ascolta bé: no't deixis may sorprendre; si may per may jo faltés de casa y rebessis una, duas, tres, ni vint cartas demanant diners pe'l meu rescat, ni que hi vegesses la meva firma, ni que hi

vegésses la meva lletra, ni que te'ls demanés per Deu y pe'ls sants; may, may donguis un quarto meu. La vida ja cuydaré de salvármela: n'he passat moltes pe'l mon; lo que cal es tindre ben aferrat lo diner. Ni un quarto, ni una malla, ho sents?

—Home de Deu, quinas conversas, tota tremolo, dormím are, dormím.

Y l'Olaguer callá, y la nubia's condormí, mormolant interiorment: “Ni un quarto meu!... Mira'l bergant... si de cas qu'ho pagui la dona, eh?”

Tal fou aquella diada de nubis.

VIII.

Si la Tuyas y l'Olaguer no formavan un matrimoni en lo sentit honrat de la paraula, constituían una amistansansa ben ordenada y útil pera sos fins, una parella que no's trastirava, sinó que marxava unida sota'l jou, seguint á dret fil lo solch marcat, ab las meteixas ulladas del bou y la meteixa paciencia, devegadas fins ab las meteixas cossas; cossas, però, sordas é inofensivas pera trencar aquellas badanas y fer ni tan sóls girar lo cap á la coixeta.

L'Olaguer cuydava'ls interessos de la dona lo meteix que'ls propis: tant aixís, que fins devegadas barrejava'ls rédits en un meteix saquet, gastantli á n'ella la broma de qu'encare no l'havían pagat; endogalava tants condempnats á mort com la crisis de Pratbell li tirava als brassos; adinerava, comensant per las cullitas y acabant per aquells mobles arreconats al primer pis, tot lo que la meteixa crisis li permetía adinerar, y á n'aquell mitjer pidolayre de La Coma que, no content de demanar sa part, may callava pera fems y planters, lo feya passar ab cansóns y llenya del bòsch. L'únich de qui no havia pogut eixir ab cartas, era del oncle del Notari; però no desconfiava de posarlo á jou ab un viatge que faría ans d'acabar l'any.

Per son cantó, la Tuyas, cumplía com un centinella foguejat. No movia peu de casa, com no fós per'anar á descobrir aquellas brometas, encarantse en persona ab lo deutor y amansintlo tot seguit ab una rialla y una frase candorosa que passava per sos llabis ruhents, tota escamada:

—Si ja ho sabia, home; no més vos ho he dit pera veure quina ganya hi feyau.

Arribava á casa, y trayent fòch pe'ls ulls, però ab veu baixa, revelava'l descobriment al marit, qui responia, poch més ó menos qu'ella, y ab igual rialla afluixava la mosca.

—Bé, no me las gastis més aquestas bromas. Allá hont tenías aquestos quartos, d'altres n'hi deu haver. No m'ho crech que'ls tingas tots al amagatall del capsal del llit, nó.

Fora d'aquestos atreviments, l'Olaguer no podia queixarse de sa muller. Ella l'apedassava, li estirava y guardava la roba com al Notari, estalviava fins l'impossible, l'ajudava á treure comptes ab prodigiosa facilitat. Després, cada nit, quan la coixeta dormia, abdós esbravavan totas las tendresas del cor, contant demunt d'aquell llit las doblas del amagatall, barrejantse las mans, despullantse de tota hipocresía, dant solta á tots los extrémss de la passió que'ls devorava, sens mirament ni escrúpol de cap mena.

—Aquests son los meus, aquells los teus: després me'ls deixarás contar, oy?

—Sí, però tu també'ls teus... si no, de cap manera.

Y emborratxats per la passió, tenían disputas y gelosías de criatura y á voltas brahonadas de fera qu', altre cop personas, se perdonavan per la por dels testaments y demás lligáms.

En mitj de sos entendriments, una talega sobre'l pit, oberta y apretada ab amor, tot sovint eixia l'Olaguer, boy plorant, ab alló dels lladres:

—Per res, per res del mon donguis un quarto! Mira quinas doblas de quatre: semblan girasols; ves qui se'n desfá! Be'n tením prou de diners afora.

—Be ho pòts dir! Però qué hi farém, Olaguer, si no crían d'altra manera? —exclamava la Tuyas ab veu condolida.

—Quántas, ne tens de perruca?

—Jo, duascentas.

—Ey, que te n'amagas deu! Ahir jo las vaig contar. Vaja, dónamen cinch y estarém iguals.

—Sí, are hi corro.

—Demá'n buscaré cinch més per cada hu.

—No m'agafas, noy; á cada hu'l qu'es seu.

Que sí, que nó... Llavors urpada, s'ensenyavan las dents, los ulls flamejants, fins que, tot d'un cop, transfigurava aquells rostres una rialla bestial y tornava á preponderar lo tracte de la complicitat, sense passar d'aquí.

L'Olaguer, ab la excusa de dar menjar al matxo, se aixecava molt matí, y llavors feya sas estaciós á las demás talegas que no sabía la Tuyas. Aquésta, aprofitant ausencias de son marit, se tancava en lo dormitori, estirava un calaix de la calaixera y treya del secret las afavoridas que ni'l Notari havia vist may. Per aquestas monedas tenía, aquella dona, un ver fetichisme; eran las qu'havian de salvarla de la persecució de la miseria, las mirava y cuydava com amulets qu', además d'aquélla, tenían virtuts

curativas com la de matar la migranya posátsen una als polsos. En altre cantó, dins de un calaix ple de retalls y enredos, hi tenia un gran munt de capdells de fil de diferents colors, que, si be guardava tancats, ja no amagava á ningú. L'Olaguer havia vist moltes vegades que'n treya un parell y s'entretenia descapdellantne un, tot capdellant l'altre, com si de dos tractés de ferne un sol.

—Per qué ho fas, aixó? —li havia preguntat alguna vegada.

—Perque he acabat la mitja y no sé estar sense fer res.

Peró derrera la resposta, ab qualsevol excusa, desava'ls dos capdells, sorpresa de temor. Era hont guardava'ls durillos d'aument. “Los pollets, dins de la closca,” deya ella. Y son gust era sentirlos pesar dintre'l capdell y assaborir y fer allargar l'esperansa de véurelshi lluhir lo daurat cordonet entre'l fil que descapdellava, devant de qui no podía sospitarho. Aixís, moltes tardes, descapdellava devant de la pobra coixeta, pera darse'l goig infantívol de fer ballar sa riquesa als ulls d'una miserable, sense qu'aquesta se n'adonés. —Mira cóm salta'l pollet, cóm pica la closca: 'ls pobres no'us els podeu dar aquets gustos —se deya interiorment, ab refinada crudeltat.

Ab lo casament, la Tuyas havia trobat, además, nous medis d'estalviar bon tros del diari de la plassa, que pagavan per parts iguals marit y muller. Se feu dar de La Coma un dels dos porchs, que salá pera l'hivern y unas quantas gallinas que mantenía en l'estable ab las sobrallas del matxo; al hort dels Mínims y á las Paradas, pidolá alguns manats de planter que, junt ab los arreballats del más pe'lescanya-pobres, serviren pera refer l'hort del castell. Ella y son marit lo cavavan á estonas, la coixeta'l regava, y, aixís, prompte tingueren verdura pera'l consúm.

La coixeta no li eixia cara sino de pa. Com qu'era un escarras de feyna, y, avesada á la miseria, sabia tots los recóns de la baratura, resultava excelent; aixís es que, per, aguantarla, feren marit y muller lo petit sacrifici d'escursarse la racció de pa en profit de la noya. Aquesta, ab aixó sól ja hauria estat contenta, si no hagués sentit certs flayres d'or á son entorn que li obrían esperansas pera temps á venir. Com que no tenen fills, será del primer qu'ho arplegui, pensava; y aixís aná tirant.

Lo castell, donchs, era una bassa d'oli; tots tres ho havían ensopegat. Llástima que La Coma no anava aixís. Quant tot aquell territori prometia una cullita que dava bo de veure, alló estava derrotat, derrotat! Los sembrats no muntavan dos pams de terra; una mar d'agram, salpicada de rosellas y blauhets, sepultava la vinya; l'hortalissa del quintar creixia escanyolida y ab las fullas qu'hauríau dit escaldadas. L'Olaguer, que no hi havia estat de temps, quan vegé alló, perdé l'oremus.

—Cóm se coneix qu'acaba'l contracte, Pere! Aixó es vergonya de deixar las cosas?

—Ja veuréu, sense menjar, vos no viuríau. Quan la terra'n demanava li vau negar; are ho trobéu.

—La mala fe hi trobo; heusho aquí.

—Tentu ab lo parlar, sinó hi tornarém á ser... Potser sí que voliau que m'ho arranqués jo de las caixaladas! Ja sabeu quánts de cops vaig venir á trobarvos; vos havíau adinerat totas las cullitas y encare no n'he tocat una malla, ni us he pogut arrancar comptes, y á fe de Deu que, de cap-d'-any, ja no se'n canta gall ni gallina.

—Y'l bòsch?

—Si'l bòsch; sempre sortiu ab lo bòsch. Qué'n podía treure del brossám? En prous fatíchs m'he vist pera mantindre á la família. Aquí, que m'he tingut d'empenyar y tot per culpa vostra, juheu! Ja tenía rahó, ja, 'l geperut, que lo qu'havíam de fer era colgarvos sota un cep.

—Pere... descantalleu massa.

—Y per qué'm déu las encarregadas de lo qu'es culpa vostra? Si encare'm fareu perdre la paciència. ¡Jo que l'he portat tan bé aquest más! Jo que me la estimo, aquesta terra, porque hi tinch tantas suhadas ¡véurela aixíns, com un fossar! Anéu, preguntéu á la viuda de don Joseph, si may vam tenir duas paraulas. Anéu, preguntéuli... Però de pòrch y de senyor, ja ho diu be'l ditxo, se n'ha de venir de mena. Llavors semblava un jardí.

—Pere!

—Y qué Pere, ni Pere! qué amenasséu? Qui no vól pols que no vagi á l'era. Lo qu'heu de fer es tocá'l dos, ans qu'os vegin las de casa, qu'encare os las dirán més frescas.

—Jo soch l'amo, Pere.

—Per nostras desgracias... Y... ja ho veuréu; prou! Val més que parlém com cal, porque... m'entenéu?... á mi, las amenassas, m'encenen las sangs, y ja sé fins ahónt arribéu, y... clá y net, no m'agrada héuremelas ab qui no siga com jo. Mosseguéuvos la llengua y acabém: pel Juny acaba'l pacte; jo ja tinch empleyo; amaniu los comptes y'ls diners y busquéuvos pobre, un altre pobre pera escanyar, y en paus. Are, si'm voléu creure, per aquí no hi vinguéu massa, que no tothom te'l seny del Pere: aquesta tarde meteixa, ha

estat aquí l'Aloy, que de llavors ensá va mort de fam, y si us trobés guardeuvos d'ell, que té mals jòchs. Creyéume á mi, que ja us perdono las miserias tant com sé, y anéu en nom de Deu ó del Diable, de qui més vos acomodi, però anéuvosen.

Y dit aixó, en Pere'l plantá en sech, pera mellor contindres. L'Olaguer estava groch d'ira; però com sabia quántas ne canava son contrincant, no doná un pas; desfermá'l matxo, qu'havía deixat al voral del camí, arrencá unas quantas sèbas y llotigas d'ensiám fins omplirne'l corn de la sarria, y, muntant, arrencá á corre cap á Pratbell.

En son cor bullía tot lo fel del oyt y la vergonya, admirantse ell mateix d'haverse aguantat tant. ¿Hónt era donchs tot lo pit d'aquell traginer jove, que no tenia por á res ni á ningú, qu'anava de nit per cingles y montanyas, dormint dalt del matxo, més refiat que no dormía are tancat ab tres portas dins d'un castell? Y, per consolar-se, somniava ab la venjansa, lo recurs dels cobarts, una venjansa de diners, la vil venjansa dels avaros... quan, de sobte, vegé, assegut á la cuneta del camí, un pobre, espellissat y colltort que li semblá conèixer. Lo matxo, al meteix temps, comensá á bramar furiós, á encabritarse tan enfutismat que, sóls á bastonada de cego, conseguí l'Olaguer ferlo apartar de la cuneta y empendre esferehit galop.

A son pas, lo pobre s'aixecá, y, ensenyant los punys y reganyant las dents, cridá, entre mitj de la polsaguera:

—Ja tens sòrt del matxo, ja, juheu!

Era l'Aloy. L'Olaguer recordá de seguit las paraulas d'en Pere, tot esglayat. Y aquell vespre, ab una talega abrassada sobre el pit, potser ab més forsa que may, tornava ab sa usada cantarella:

—Per res del mon, Tuyas, per res del mon dónguis un quarto.

Enfonzant los dits entre las unsas, gayre be plorava: may l'havía vist la Tuyas tan emocionat.

—Casi'm fas por. —¿Qué tens avuy?

—Penso que'l lladre del masover m'ha robat.

Y fora de sí, sense afegir un mot, pegá grapada en lo munt de la Tuyas. Aquésta se li tirá demunt, tan folla com ell, y li mossegá la munyeca; però l'Olaguer aclaparà á la vella sens grans esforços contra la cadira, y empunyantla pel coll, esbravant tota l'ira d'aquella tarde, digué:

—Qué't pensas que só'l Notari, jo? Si ho tornas á fer may més, t'escanyo.

Lo qual no obstá á que, l'endemá, marit y muller fossen tan amichs com sempre.

IX.

A la fi, Pratbell semblava reviscolar un xich. Un día, baixaren del tren que venía de Barcelona, tres senyors; s'ajuntaren ab en Vives, lo vanitós de la Granja, que'ls esperava, atravessaren á peu la vila, essent objecte de general curiositat, y, allá á la una, eixiren en una tartana que'ls deixá al peu del túnel de Malgual.

—Are es bon'hora, eh? —preguntá en Vives al guarda agullas.

—Sí, senyor. Ja poden entrar, ja; no passará cap tren.

La boca del túnel, especie d'arch triomfal fet de mahóns, estava com encaixonada dins dels contraforts que formava la tallada vessant del puig, ans d'aixecarse suaument de la plana. Entre mitj dels contraforts passava la vía, neta y blavosa, ab sos rails lluhents y sas endressadas cunetas, per hont lliscava un regarol d'aygua negrenca, provenient de filtraciós del puig.

Aquells senyors miraren l'aygua, la remogueren ab sos bastóns, que n'eixían ab la birolla enllefiscada de negre llotím, y las emprengueren ben prompte per las fosquedats del túnel, rompudas al cap d'avall per un forat lluminós, petit com la boca d'una mina.

—Y donchs —preguntá'l guarda agullas al tartaner— que será un fet aixó?

—En Vives diu que sí; are s'ho van á mirar. Prou convindría; però jo'm temo que siga una mangauixa.

—Quí son aquets senyors?

—Aquell alt, de la catxutxa blanca y barba negra, diuhen qu'es l'enginyer; aquell de la barballera roja, he sentit que l'anomenavan mestre Groch míster Groch ó no sé cóm. Parla molt poch y empatollat; tinch entés qu'es inglés. L'altre petitó, que dú la bossa á l'esquena, diuhen qu'es l'amo dels quartos.

—Dingú ho diría.

—No, lo qu'es pe'l vestuari... però gasta bon tabaco y no l'escasseja, nó. Miréu quinas cigalas m'ha dat.

Y'ls interlocutors callaren al veure reapareixer als forasters por sota aquell arch qu'era altíssim sobre llurs caps, tan petit com semblava al peu del puig.

Duyan conversa tirada y usaban uns mots, tals com antracífero, secundari, hullas, gredas y altres per l'estil que, ni escoltantlos bé, tartaner y guarda y fins lo meteix Vives, ne pogueren treure l'aygua clara.

—Bé —digué'l de la gorra blanca— aném á veure las calicatas. ¿Son gayre lluny?

Y sense esperar quasi be resposta, se las enfilá com un cabrit pe'l corriol qu'arrancava dels estreps del túnel, seguit de sos companys.

—Jo'm creya qu'era un botjar?

—Sí, home, un hermot com lo cap d'aquest cantó, y encare sense'ls pinatells que per aquí verdejan mitja montanya.

—Ja's ben feréstega tota aquesta afrau. Per arribar fins aquí, seguint la rasa, de poch que rompo mollas y tartana y'l coll del animal y tot.

—Prou; lo estrany es qu'hagueu arribat sencers. Mireu, si tot aixó no es una mangauixa com vos diheu, lo primer qu'haurían de fer, es bona carretera.

—May debeu veure un ánima per aquí.

—Las que porta'l tren, que passa tallant la cara; ni fesomías veig. Sórt dels de carga que ronsejan una mica y parlo ab los conductors; sinò, ja ni sabría dir una paraula. Tot lo día dins de la caseta com un xup... ja os dich qu'es trist l'ofici en aquest indret. Es molt solitari tot aixó, molt.

—Donchs are, potser, vos ho animarán.

—Avuy fos y demá festa! Però sabeu qué farán, si de cas: empastifarho de mala gent. Aquets minayres de carbó solen ser una genteta!

—Es clar, un ofici de tanta pena, quí voleu que'l fassi... Be, dexéume anar á desenganxá'l Menut.

—Sí, més val, més val, que ja n'hi há per estona.

Encare tingueren eixos dos homens temps pera fer un gotet d'ayguardent dins de la caseta, veure passar un tren de passatjers que, com deya'l guarda agullas, tallava la cara, y garlar mitj hora més sobre las probabilitats d'aquella esplotació de minas en que ni l'un ni l'altre sabian creure.

Mes, al vespre, tot Pratbell la dava ja com cosa certa, y'ls forasters, al cassino, eran tractats com semi-deus per tot un poble que no hi veyá de cap ull. Aprofitant l'entussiasme, l senyor de la bossa obrí una subscripció

d'accións, en Vives invocá'l patriotisme y la necessitat de ressuscitar la vila, y llavors se comensaren á veure caras llargas y gent que dissimuladament girava cua. Los uns escarmentats pe'l carril, d'altres entrampats fins á la nou del coll, molt pochs foren los que s'assentaren á la llista. Aixó no obstant, s'arreglaren uns deu mil duros, al cap de pochs días se obrí una oficina al carrer Major ab un lletrero que deya: "Carboníferas de Malgual", y un centenar d'homens, manats per mister Groc, comensá de valent, dalt d'aquell botjar, un gran casalt, un camí, un pou y més avall una mina. D'en tant en tant, en Vives muntava á cavall, visitava las obras y tornava á Pratbell ple d'entussiasme: "Las Habitacións ja están acabadas, lo pou te més de vint metres, doscents la mina, ja troban pissarras y lignits; mister Groc, ab tan pocas paraulas com gasta, deixa entendre que ben aviat serém al carbó." Després feya la descripció pintoresca de l'escena ab tots los colors hermosos que dóna l'alegria.

—Si vejeseu, alló sembla una Babel de llenguas y vestits: valenciáns, aragonesos, cataláns de la vora del Ebro, l'un ab saragüells, l'altre ab calsa curta y calsó, qui ab barretina, qui ab un bolet, los mestres de casas tots enguixats, los minayres ab los vestits de lona regalimant, trayent lo cap pe'l pou ó per la mina, negres com escarbats eixint del cau; tot un formiguer fent professóns en distints sentits. Han fet tal daltabaix de terras, qu'aquell puig no sembla'l meteix: aquí un terraplé, allí un tallat, á dalt una gran plassa, per tot arreu carrilets ab truchs que corren sols, carregats de terras ó ròchs, y ells meteixos se buydan y allargan aquells caminals penjats sobre la timba. Dalt de la plassa, hi veureu Las Habitacións, una caserna com mitj carrer Major, feta ab massís de mahó fins á uns vint pams d'alsaria y, demunt, lo menos metre y mitj d'engrahellada, també de mahóns ab zig-zag, pera la ventilació dels ayres. Hi há establía, la forja, una gran quadra dont dormen los treballadors y, al altre cap, aposentos pera mister Groc y'ls capatassos.

Vos dich qu'es obra de gegants y que sorprén trobarla en aquell tou de montanyas plenas de bosch, sense una casa ni altre senyal de vida que'ls trens que sentiuhombombardar per baix de las timbas y moure terratrémol per dins dels túnels.

En Vives comunicava son entusiasme al auditori. Los accionistas glatián de goig; los que no ho eran gayre bé s'empenadian; Pratbell en massa tenia posada la esperansa en las "Carboníferas de Malgual". Aixís passaren quatre mesos ben bons, quan un dissabte, 'l matí, no s'obriren las oficinas. Mister Groc baixá ab dos homens pera endursen lo setmanal dels treballadors, buscaren per aquí y per allá al administrador y sapigueren, últimament, qu'havia marxat en lo primer tren cap á Barcelona. Mister Groc s'hi posá de veras, volgué enmanllevar diners pera pagar á la gent; però com no duya la firma de la societat... Llavors se presentá al jutje, al alcalde, demanant, ab tota la formalitat d'un inglés, que li obrissin la porta de las oficinas, que's prengués inventari é incautantse dels fondos se li entregués lo setmanal, y tots li preguntaren á títol de qué, quina personalitat tenia, y no'ls tragué d'aquí. L'home ja's veyá perdut si tornava á las minas, y, lo pitjor, deshonorat... quan, xiulant algú á las orellas d'en Vives, amo del puig é individuo del Consell de la Carbonífera de Malgual, li feu aprontar los diners á fi d'evitarse disgustos majors.

—Teniu; però aixó no més avuy. Ja podeu despatxar als treballadors — digué en Vives, blanch com un ciri.

Mister Groc restá veyent llumenetas. Es á dir, que tant meteix se podia creure en una estafada? Impossible! Enhorabona que creguessin com ell en la fugida de mala fe del Administrador... però una estafada de part dels directors...

—Donchs jo hi crech —feu, més mort que viu, lo pobre Vives.

Y l'inglés torná tot concirós á las minas y despatxá á tothom que, no content de menjar á despesas d'ell, volgués esperar fins l'altre dissabte en qu'hauria aclarit la veritat. Cartas y viatjes, de res li serviren, com no fos per'arrancarli las alas del cor fins al punt de no deixarlo tornar á las minas. Escrigué al únich capatás que hi quedava y aquést doná'ls despatxos á la dotzena de minayres morts de fam qu'havian escoltat al inglés; però, embestits per la gana y envalentonats pe'l nombre, encare aquéstos lo despatxaren á n'ell á pedra seca. Un cop sols, s'ensenyoriren de las claus, de las pocas provisions que sobraren, d'eynas, d'armas y demés, estimbaren truchs, y carretóns, y al vespre, tancats en l'aposeno de Mister Groc, apurant de copa en copa mitj barril de cervesa y duas garrafas de pipermin, acordaren dar algun cop de má.

Ajegot de gayrell entre la mullada taula y la cadira qui no estava assegut á terra, tots més negres que la sutja, anaren cabussant y adormintse, d'un á un, tot repetint:

—Y es clar, d'un modo ó altre'ns hem de guanyar la vida.

—Si aixampo alescanya-pobres, me la paga ell —feya, aclucant los ulls, un de geperut y colltort, que sóls en silueta's veyá qu'era l'Aloy.

Y deyan aixó ab vocals tan menjadas, un tó tan defallit y unas bocas tan tortas, que s'hauria dit que's morian. Mes si no's morian ells, ja moria quelcom més: los sentiments honrats en llurs cors y la llum de petroli tota escurada y cremellajant que tenyia de claror rojenca las armas de demunt la taula.

X.

Mentrestant, al castell, tot seguia, poch més ó menos, del meteix modo: la Tuyas, recelosa y esporuguida del nou marit, fentse compte de no mossegarlo may més, però no perdonantli may més tampoch la tentativa d'escanyarla; l'Olaguer, administrant lo d'un y altre, cercant debadas qui li llogués La Coma, plorant la merma qu'aquell any li havian fet la conducta de'n Pere y'l passament de comptes, en lo que, encare per bon arreglo, aquell li arrancá cinquanta quatre duros nou rals y mitj; marit y muller cada cop més cegos pe'l diner, més esparverats de tornarse pobres.

Enllepolit per las cullitas del primer any, l'escanya-pobres no se sabia acabar las pérduas del segon; ni la Tuyas podia coures l'entrega de las trescentas lliuras qu'havia tingut de fer al oncle de son marit per tota avinensa. Es veritat que la llegítima reclamada pujava á cinchcentas, però pera lograr semblant rebaixa, casi bé's podian estalviar cartas y passos. L'Olaguer no n'havia sabut prou, sino es qu'avingut ab l'altre, eixint de ca'l Notari, s'embutxacá un paper de plata. Contavan, los dos, qu'aquell any, d'una banda y altra, entre lo entregat y la falta de guanys, lo menos havian perdut siscentos duros: ¿no hi havia, donchs, motius d'esporugirse?

Per aixó, ella, ja no sóls estalviava més y més, sinó que feya mitja per altri totas las estonas possibles, y, quan la deixava ella, la prenia la coixeta. Del mal lo menos; sempre'n treya vuyt ó deu ralets per setmana. D'aquéstos ne dava dos á aquella noya, qu'era quasi qui havia fet tota la feyna, y anava

apilonant los altres y fentse'ls bescambiar en moneda d'or, tan prompte com la quantitat ho permetia.

Per la meteixa por, no trobant comprador ni mitjer, l'escanya-pobres se decidí á conrehar pe'l seu compte part ó partida de La Coma, ab lo seu matxo, ab un qu'altre jornalero que, quedant en vaga, s'llogava á mitj preu algun dia, ó ab los pobres passa-volants que tot, fent camí, volian guanyarse las caixaladas del hostal. Fóra'ls enemichs, una pistola á la faixa per si de cas, se creya á La Coma ja tot segur, y eran pochs los dias que no hi anava ab jornaleros ó sense, mal que li pesés. ¡Ditxosa Coma! Ningú li comprava. ¡Malviatje las terras! La Coma era son torment; però hi anava, y l'única precaució que tenía, era la d'arribar al castell ab claror de sol.

No obstant, un dia's feu fosch, tan fosch, que la Tuyas y la coixeta no pogueren estar més sense tancar-se, y l'home no arribava. L'esperaren fins altra hora, desvetlladas y ab sobresalt més de por de trobar-se solas que de lo que á n'ell hagués pogut passarli, y acabaren per condormir-se y anarsen al llit. Morta de son, la Tuyas s'acotxá sense fer l'acostumada visiteta á son tresor; mes, á mitja nit, un somni pesat la desvetllá, plena d'alucinació terrible.

—Si m'haurá fugit robantme?

Y encengué llum, y tirant-se uns enaguas sobre, nerviosa febrosenca, comensá á forcejar la feixuga capsalera ab temeritat de brau. Bregant y més bregant n'eixí, encar que molla de suhor, lassa y esporuguida del cop que doná la fusta al caure á terra; però ja veyá la porta de son sagrari, ja l'obria ab la clau falsa, ja tocá no sols sas doblas, sino las del Olaguer y tot. Allí podia barrejarlas, esténdrelas demunt son llit encar calent, sens perill

d'esser escanyada, nadar en un mar d'or; ella ho tenia tot, era més rica, era felís.

“Tuyas —deya un paper que trobá, al peu del portal, la coixeta, l'endemá al matí— Tuyas, per Deu y pe'ls sants y per tota la cort celestial, no't recordis de la meva prohibició, estich pres, amenassat de mort, deixa mil duros, mil, sense mancarn'hi un, al peu del reixat, á má dreta, aquesta nit, y no avisis per Deu á la justicia, sino soch mort, míraho be, es la meva lletra, hi poso la meva firma, mil duros sense faltarhi un xavo... Tuyas, soch jo, ton marit, no t'enganyo, pateixo molt, no digas res, posa mil duros ben embolicats que'ls pugan pendre depressa, no guaytis, no vulgas saber qui'ls ve á buscar, sino ho pagarás tu després. Mil, sense faltarhi una malla.”

“Olaguer.”

Ab los ulls enfonzats per la febra de la nit, ho llegí ab prou feynas la Tuyas, escrit ab lletra tremolosa, en un paper tan arrugat y enmascarat qu'ho feya boy ininteligible. La coixeta, veyent que mudava'ls colors y pressentint lo que passava, saltá tota enguniosa:

—Qu'es del amo? qu'está prés?

—Calla, tafañera, ¿per qué té d'estar prés? —respongué la Tuyas, indignada y clavantli'ls ulls fins al cor.

—Podrian ser lladres.

Los lladres no buscan als pobres. Cúse't la boca, déixam estar.

Y esqueixant lo paper en mil bocins, los tirá al foch, y's passá el dia tota sorruda, tancada al dormitori, furejant pe'l primer pis, per los recóns més

foscós del castell, pujant y baixant, anant y venint com rata enmatzinada, y no deixant eixir, ni al peu de la porta, á la coixeta. Cap al tart, tancá ja'l castell, s'endugué totas las claus á la butxaca y no aclucá l'ull en tota la nit.

L'endemá, ans d'obrir á la coixeta, sortí al pati, badá á pleret la porta gran, y al llindar trobá un según paper, sota una pedra.

“Tuyas, es lo darrer mot, si algú ha pres aquells mil, pósanhi altres tants, al recó dret del reixat, colgats ab herba, no't demano res teu, encare després, jo t'ho prometo, t'ho juro, te'n daré mil per tu, pósalshi, sense por, ningú't farà res, y si no sí. No't recordis de lo que't deya; me'n desdich de debó, no te'n demanaré comptes, no, encare't besaré las petjadas, m'haurás salvat d'una mort esgarrifosa, ves si't deuré, t'ho daré tot, tot, Tuyas, per Deu no puch més, sálvam, demá no hi serás á temps.”

“Olaguer.”

Aquésta la llegí tres vegadas, ficsantse en las frases “darrer mot”, “si no sí” y “demá no hi serás á temps”; la darrera mitj esborrada evidentment per una llágrima. Cremá'l paper, cridá á la coixeta, y altre cop se la vegé rondar, tot lo matí, esferehida pe'l castell, fins á mitj dia, qu'atravessant la cuyna ab lo devantal carregat, tota corva pe'l pes que hi duya, entra ab rostre rioler á sa cambra; hont se tancá de part de dins. Havia trobat tres talegas sota una rejola del quarto fosch, y contant las doblas y recontanlas, no eixí á dinar fins á las tres.

No s'havia post lo sol, que tancá y barrá'l castell, y quan se trobá sola en la cambra, obrí l'amagatall, obrí la calaixera, contá damunt d'ella mil duros en dobles de quatre, las apiloná formant dos pilanets d'or ayrosos y lluhents

que la encisavan, y perlejantli'ls ulls, embadalida, 's llensá á abrassarlos, exclamant.

—Aixó'm voldrian pendre?... Nó, nó, no m'ho pendran.

Los piláns s'enfondraren, formant un gran munt d'or. Llavors, més frísosa que may, arreplegá las unsas, y ab ellas, ab las del secret y ab los capdells dels durillos, omplená tot un cabás, se'l posá á la falda y, abessantlo gelosa com la mare al fill que va á morir, passá tota la nit en la cadira, al peu d'una finestra, ascoltant enguniosa, arrahulida los més insignificants cruixits.

—“Lo darrer mot”, “demá no hi serás á temps”. Oh, tant de bó! Torna á escanyarme are... Jo mestressa de tot, ja't tinch un amagatall més y d'altres te'n trobaré, encare; tots, tots, lladre! avaro! miserable! ¿Per qué't vas casar ab mí? Pera heretarme, pera arreplegarho tot, porque jo era vella y't creyas durar més tu. Y are vóls tocarme'l cor, que no hi tenen dret sino aquésta; sí, vosaltres, fillas meas, vosaltres... Y are vóls ferme por ab aquell “si no sí”... Sias mort tu; jo ja'm salvaré. Que passin aquesta nit sense venir... ja m'arreglaré demá... Y si venen, aquí, aquí ab vosaltres me trobarán; ma darrera mirada será pera vosaltres, fillas meas. Però nó, demá, si ell no viu, jo'ls acusaré, aniré á veure'l jutje, ho posaré tot en renou pera que'ls cassin, demanaré civils pera'l castell.

Y al dir aixó, encenegada en sa passió, boja, fora de sí, estrenyia ab frisansa aquell cabás contra son cor agitat.

Després, un crit de la conciencia acusadora l'alarmava, l'omplia de por.

—No —responia interiorment— no faig sinó cumplir las sevas propias ordes. No havia tingut ell mateix lo presentiment? No deya que per molt

que m'ho demanés, may, may donés un xavo? ¿Qué faria ell en lo meu cas? Encara recordo la primera nit “ni un xavo meu.” Mira com avuy meteix se n'adona; are ja parla de lo seu y fins me'n promet paga. Aixó demostra lo qu'ell hauria fet per mí. Però nó, nó; las sevas ordes, las ordes que donava estant seré, aquéllas haig d'acatar; no las que potser li dictan los mateixos lladres. Oh, sí, 'ls lladres las hi dictan; ell nó. Per aixó hi ha l'amenassa. Los lladres, los lladres; ell no las dictaria, perque ell s'escapará, s'escapará.

Y aixís divagava, y's contradeya y's moria d'engunia ó's banyava en aygua de rosas, perduts los ulls en la tenebror de la fosca, abrasada per la febra de la inquietut y del amor que per son tresor sentia.

Y al matí següent, molt d'hora encare, torná á badar lo portal plena de temor. Al consabut recó no hi havia cap paper. La joya li causá un cobriment de cor.

—Ah!... ja respiro, tot es meu... soch felís!

XI.

Vuyt mesos després, Pratbell despertava de debó. No tots los viatjers havian passat indiferents, vía amunt y via avall. Alguns s'havien fixat en las condicions naturals d'aquell territori, y com ans l'Urgell hi abocá carretadas de blat, l'industriosa Barcelona hi esmersava diner are. Se parlava ja de bonichs chalets que projectavan ferhi barcelonins, pera passar l'estiu; los antichs molins, ja mitj enfondrats y ab llurs rodas corcadas, restavan aclaparats devant de la colossal farinera que, prop d'ells, s'estava bastint; lo Castell, adquirít á la viuda per tres mil duros (á preu de pedra) era enderrocát entre núvols de pols, per'aixecar en son lloch una gran fábrica de filatura; l'explotació formal de las minas seria ben aviat un fet. Pratbell, donchs, no havia sofert sinó la perturbació momentánea que causa tota innovació gran y sobtada; sa vida, son modo d'esser prenian nova empenta, forma nova; lo xiulet del tren ja no sonava ergullós y antipátich, sinó com trompeta de resurrecció.

Un jorn, arribá allí la comissió d'enginyers que hi enviá la nova companyía carbonífera per'estudiar las exploracions fetas y estat d'obras, á fí de recomensar los travalls y rescabalar als accionistas estafats.

Lo casalot, ab tanta fanfarria anomenat Habitacións, estava malmés, sense vidres, sense portas, ple de goteras; la forja, mitj enrunada; los carrilets, rovellats; los terraplens ja coberts d'herba; lo pou gran, tapat ab taulons y feixinas, y allá, al fons del abím, se veyan encare alguns truchs y carretons trabucats, y la carcanada d'un matxo ab las morrallas y bast y tot. Lo botjar,

en cambi, rebrotava per tot arreu, y grans motas de ginesteras salpicavan de flors d'or aquell camp de batalla ab l'imponent indiferentisme que té la naturalesa per las obras del home.

Los enginyers feren destapar lo pou y recorreren la mina, entranthi per la boca, provehits dels corresponents fanals. Al arribar á l'unió de la mina y'l pou, un dels enginyers, aixecant lo cap, sentí en lo front la desagradosa rascada d'un objecte fret, punxós y brandajant, ensemps que sos peus ensopegavan ab pellingos de roba. Torná enrera un moment, plé de vaga temor, pera passar altre cop endevant més ajupit, fins á trobarse al mitj del pou. Llavors, éll y sos companys notaren, qu'en lo groixut travesser dels ternals, penjava un objecte recargolat y monstruós, plé de traus y ánguls y de silueta estranyament humana. Hi acostaren las llanternas, y recularen esferehits. Era un esquelet humá. Estava penjat al travesser per sota las aixellas, lligadas las peladas mans derrera; arnada barretina cobría son cap de mort, y trossos de roba, escaixalats y humits, penjavan encastats al costellám y als fémurs. Sobre aquellas parets de carbó resaltavan més blanchs los òssos. Pero lo més esgarrifós, perque duya á l'ànima la revelació dels sofriments que degué passar l'infelís, era véureli la posa revinclada dels genolls y de sos peus crispats, lo cap girat per amunt ab la barra oberta, com si encare cridés socors als de dalt de la montanya.

Tothom quedá espahordit; mes un dels guias, vehí de Pratbell, regirant la roba de terra, exclamá de sobte:

—Ja sé qui es: l'Espanya Pobres... un tros d'armilla del Notari.

Y com veyés que xocava la fredor de sa expressió, afegí:

—Un bona pessa: no's perdé pas tan galán cosa.

Mars de 1884.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK L'ESCANYA-
POBRES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from

copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice

indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply

with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you

may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate.

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.